

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

РОМАНОВСЬКИЙ Олександр Олександрович

УДК 338.24:37.014.54(477):378.112

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Спеціальність 08.00.03 – економіка
та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України (м. Київ).

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Грищенко Іван Михайлович,
Київський національний університет технологій
та дизайну МОН України, ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Каленюк Ірина Сергіївна,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В.Птухи НАН України,
головний науковий співробітник
відділу соціальної інфраструктури

доктор економічних наук, професор
Куклін Олег Володимирович,
Черкаський державний бізнес-коледж
МОН України, директор

доктор економічних наук, професор
Левченко Олександр Миколайович,
Кіровоградський національний технічний
університет МОН України, декан факультету
економіки та менеджменту

Захист відбудеться " 25 " червня 2014 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.102.05 Київського національного університету технологій та дизайну Міністерства освіти і науки України за адресою: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2, 1-й корпус, 3-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету технологій та дизайну Міністерства освіти і науки України за адресою: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2.

Автореферат розісланий " 22 " травня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Ю.Чубукова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перспектива розбудови в Україні суспільства знань з інноваційно-орієнтованим типом економіки вимагає глибокого реформування гуманітарної сфери народного господарства, інноваційного розвитку системи вищої освіти, науки та науково-технічної діяльності. Це має здійснюватися на основі розумного поєднання кращого зарубіжного досвіду з національними традиціями. Зважаючи на пріоритетність державної політики інноваційного розвитку сфери вищої освіти, впровадження інноваційного підприємництва різних типів та організаційно-правових форм, підґрунтям економічних реформ і головним важелем в новій моделі вітчизняної економіки в умовах післякризового відновлення є активізація всіх видів підприємництва як інтегрального соціально-економічного процесу. Прискорений розвиток національної вищої освіти, науки, інноваційних технологій та інноваційного підприємництва є особливо актуальним у період пошуку нових економічних моделей і стратегій, що сприятимуть прискореному розвитку вітчизняної економічної системи. Важливим є подальше удосконалення інституційного середовища для здійснення інноваційної діяльності в Україні, а також розкриття та реалізація підприємницького потенціалу нації як основного інституційного ресурсу розвитку ринкової економіки, досягнення більш високої конкурентоспроможності та підвищення соціальних стандартів.

Одним із дієвих механізмів інноваційного розвитку сфери вищої освіти, прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної промисловості слід розглядати інноваційне академічне або університетське підприємництво, яке в високорозвинених країнах світу цілком слушно вважається прискорювачем економічного зростання націй.

Теоретико-методологічні основи інноваційного розвитку вищої освіти та науки, інноваційного академічного підприємництва розкриті у працях відомих зарубіжних вчених, таких як: Л.І.Абалкін, М.Альберт, Б.Альстренд, Й.Ансофф, Г.Армстронг, А.М.Асаул, Б.Берман, Д.Боди, С.Брю, Т.Герет, Р.Гетльбронер, Р.Гріфін, О.О.Грудзинський, Дж.Дениелс, Е.Долан, Л.Ерхард, Р.Клоноскі, Г.М.Константинов, Ф.Котлер, Дж.Лемпел, К.Макконнел, М.Мескон, Г.Минцберг, М.Нойберт, В.Нордхаус, Д.Норт, Р.Пейтон, М.Портер, П.Самуельсон, О.Сандерс, Дж.Стонер, А.Стрикленд, В.Б.Супян, Л.Тароу, А.Томпсон, Уерта де Сото Хесус, С.Р.Филонович, Й.Шумпетер, а також вітчизняних – Т.М.Боголіб, З.С.Варналій, В.А.Вергун, Б.Д.Гаврилишин, І.М.Грищенко, Б.М.Данілишин, С.А.Єрохін, М.З.Згуровський, І.С.Каленюк, Є.А.Князев, В.Г.Кремень, О.В.Куклін, В.І.Куценко, О.М.Левченко, С.В.Мочерний, А.Ф.Павленко, В.С.Пономаренко, В.Д.Рожок, Р.М.Федосова, А.С.Філіпенко та ін.

Проте, практично відсутні роботи, присвячені комплексному дослідженню теоретико-організаційних засад, практичних і методологічних основ інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки, підприємницької діяльності ВНЗ в інноваційному розвитку суспільства, визначенню економічної сутності інноваційної діяльності ВНЗ у системі вищої освіти, вивченню і класифікації видів і типів освітньої інноваційної діяльності, а також дослідженню економічних закономірностей і категоріальних характеристик таких об'єктивних явищ, як

"академічний капіталізм" і "університетське підприємництво". Недостатньо дослідженими є й організаційно-економічні аспекти державно-скерованого управління інноваційним розвитком сфери вищої освіти, академічною (університетською) інноваційною діяльністю та соціально-економічні результати від впровадження університетських інновацій в системі вищої освіти й можливість творчого використання позитивного зарубіжного досвіду для прискорення економічного зростання України. Це й зумовило вибір теми дисертації, визначення предмету, об'єкту, мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася відповідно до тематики таких комплексних науково-дослідницьких робіт і державних програм УАГІ ВМУУ спільно с НПУ імені М.П. Драгоманова, як: "Дослідження та впровадження в систему освіти України теорії та практики підприємницької діяльності вищих навчальних закладів провідних країн світу" (номер державної реєстрації 0112U001691, 2012-2016 р.), де особисто автором визначено завдання, напрями та методику наукового дослідження, розроблено методологічні положення та застосовано оригінальну методику визначення базових понять і класифікації підприємницьких ВНЗ, методологічні засади для удосконалення теорії університетської інноваційної підприємницької діяльності щодо зв'язку підприємництва, підприємницької освіти та інноваційного університетського підприємництва з економічним і соціальним розвитком регіонів країн світу; "Дослідження та подальше вдосконалення системи підприємницької освіти в Україні" (державний реєстраційний номер 0110U002382, 2010-2012 р.), де автором особисто розроблено методику класифікації і добору підприємців, методологічні рекомендації щодо підвищення ефективності підприємницької освіти, інноваційні програми та навчальні плани з професійної підготовки національних підприємців; "Дослідження та подальше вдосконалення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні" (номер державної реєстрації 0110U002380, 2010-2012 р.), в рамках якої автором розроблено методологічні положення щодо ефективності інтернаціоналізації вищої підприємницької освіти та використання інформаційних технологій і дистанційного навчання у ВНЗ з метою отримання додаткового прибутку і комерціалізації результатів їх діяльності; "Лідерство в бізнесі й освіті та його роль в соціально-економічному розвитку країни" (номер державної реєстрації 0113U002092, 2013-2015 р.), де особисто автором визначено завдання, напрями та методику наукового дослідження, розроблено методологічні положення щодо виявлення і посилення ролі лідерства і лідерів-особистостей в управлінні економічною і невиробничою (гуманітарною) діяльністю для прискорення соціально-економічного розвитку суспільства; а також КНУТД: "Проведення прогностно-аналітичних досліджень відповідності системи професійної освіти перспективам соціально-економічного розвитку України" (номер державної реєстрації 0113U000324), де особисто автором розроблено теоретико-методологічні засади інноваційної професійної підготовки підприємців і менеджерів у соціально-економічному розвитку України.

Мета роботи. Метою дослідження є розроблення теоретико-методологічних засад інноваційного розвитку системи вищої освіти на основі університетського

підприємництва та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення державної політики актуалізації ролі вищої освіти в інноваційному розвитку національної економіки.

Відповідно до визначеної мети були поставлені та вирішувались наступні завдання:

- розкрити економічну сутність інноваційного розвитку сфери вищої освіти;
- дослідити "академічний капіталізм" та "університетське підприємництво" в якості чинників інноваційних змін у сфері вищої школи;
- узагальнити концептуально-методологічні основи інноваційної підприємницької діяльності вищих навчальних закладів в країнах світу;
- визначити роль університетів в інноваційному розвитку вищої освіти та економіки в цілому;
- охарактеризувати сутність та інструментарій державної політики підтримки та стимулювання розвитку підприємницької освітньої діяльності;
- ідентифікувати напрями впливу академічного (університетського) підприємництва на прискорений розвиток суспільства знань;
- довести ефективність впровадження академічного підприємництва та інкубаторів інновацій;
- узагальнити підходи та охарактеризувати складові системи управління інноваційною діяльністю університетів;
- виявити та систематизувати особливості, переваги та недоліки прибуткових та неприбуткових, відкритих і закритих освітніх корпорацій;
- оцінити вигоди від інвестицій в освіту з точки зору торговельного балансу та сукупного народногосподарського ефекту;
- запропонувати шляхи подальшого інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процеси інноваційного розвитку системи вищої освіти в національній економіці в умовах становлення суспільства знань в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних засад інноваційного розвитку сфери вищої освіти на засадах університетського (академічного) підприємництва.

Методи дослідження. Автором використано діалектичний підхід для аналізу та осмислення змісту й особливих характеристик інноваційного розвитку сфери вищої освіти на основі нового явища університетського (академічного) підприємництва як економічної категорії в системі соціально-економічних зв'язків і відносин цілісної економічної системи сучасного суспільства знань. Методи абстрагування, системно-структурні та теоретико-інформаційні використані при дослідженні умов формування університетського (академічного) підприємництва, особливостей і сутності університетської підприємницької діяльності та її впливу на фінансову стабільність ВНЗ, регіональне та національне економічне зростання, а також на конкурентоспроможність економік країн. Також застосовувалися прийоми аналізу загального, узагальнення часткового для формування цілісної кінцевої картини щодо позитивних і негативних рис академічного капіталізму та проникнення ринкових механізмів у суто академічну діяльність вищих навчальних закладів, моделювання – при розробленні архітектури і концепції різноманітних моделей

сучасних інноваційних підприємницьких університетів, моделей показників підприємницької діяльності ВНЗ, інфраструктури розвитку і підтримки інноваційних проектів у дослідницькому підприємницько-орієнтованому ВНЗ, а також показників очікуваного нового (поточного щорічного) та довготермінового (за декілька років) народногосподарського ефекту від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Міністерства соціальної політики України, дані Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Державної служби інтелектуальної власності, офіційні публікації міжнародних організацій, експертні оцінки рейтингових агентств, монографічна література, матеріали наукових конференцій, вітчизняні та зарубіжні публікації, електронні ресурси мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні теоретичних та методичних підходів, які дозволяють сформулювати та обґрунтувати концептуальні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти та напрями подальшого удосконалення організаційних форм університетського підприємництва, що сприятиме збагаченню інститутів ринку та розкриттю потенціалу власного розвитку. Так,

уперше:

– розвинена теорія та методологія інноваційної діяльності системи вищої освіти України, що полягає у забезпеченні наукового супроводу адаптації та включення закладів освіти України у сферу ринкових відносин і проявляється у використанні ними нових економічних можливостей для поліпшення власного фінансового стану. Запропоновані засади інноваційного академічного підприємництва вищих навчальних закладів сприяють приросту наукових знань про освітню діяльність у сфері вищої освіти як виду економічної діяльності, оскільки воно є невід’ємною складовою розвитку суспільних відносин у здійсненні господарської діяльності між суб’єктами ринку, поглиблюючи його сутність та значення в умовах становлення ринкових відносин в Україні;

– уточнено економічну сутність категорії " університетське підприємництво" та її місце в системі економічних категорій зі значно більш широким методологічним позицій, ніж існуючі дефініції. Доведено, що університетське підприємництво збагачує економічні відносини, та є однією із найважливіших складових цілей і змісту модернізації української освіти, сприяючи зростанню ефективності і економічної стійкості вищих навчальних закладів;

– розроблено концептуальні положення інноваційного розвитку системи вищої освіти, які базуються на основі фінансово-економічного та управлінського підходу до трансформації економічних відносин в розвитку національної вищої освіти в сучасних умовах. Існуюче розмаїття наукових напрямів і наукового знання у сфері академічного підприємництва закордонних і вітчизняних дослідників свідчать про складний процес освітньої діяльності, який потрібно аналізувати виходячи із методологічних, світоглядних, ідеологічних а також національних особливостей в

підході до організації цих досліджень. Реалізація цих положень буде сприяти створенню комплексної системи управління вищою освітою в Україні;

удосконалено:

– науково-методологічні основи дослідження актуальних організаційно-економічних проблем становлення і розвитку академічної підприємницької діяльності на основі: ідентифікації чинників та напрямів трансформації функцій та ролі університетів в інноваційному розвитку економіки; обґрунтування необхідності та впровадження інституційних засад для поширення університетського підприємництва; розробка дієвої державної політики підтримки диверсифікації та автономії університетської діяльності, розвитку інституту ендаументу, державного і проектного фінансування, підвищення ефективності дослідництва та сприяння трансферу технологій;

– понятійний апарат підприємництва в університетах з позицій сучасних знань та розвитку ринкових відносин у освітній діяльності, які відбуваються в світовій та національній освіті. Зокрема, уточнено поняття "підприємницького університету", суть якого полягає в управлінні внутрішніми зусиллями колективу організаційної структури в умовах ризику, яке цілеспрямоване на продуктивні, процесові, організаційні й маркетингові інновації. Ці інновації охоплюють широкий діапазон змін, що відбуваються в підприємницькому університеті та вимагають рішучих зусиль, які по суті є підприємницькими;

– методичний підхід до класифікації організаційно-економічних і правових відносин у період формування університетського підприємництва в Україні шляхом впровадження моделі "потрійної спіралі" Г.Іцковіца. На відміну від існуючої моделі співпраці між владою, бізнес-середовищем та вищими навчальними закладами в умовах вітчизняної економіки, ефективнішою підтверджена тріада "Університет – Бізнес – Влада", в якій ядром інноваційної діяльності є університет. Його використання забезпечить якісні зміни при визначенні пріоритетів діяльності вищих навчальних закладів в економіці України та може бути використаним при розробці сучасних принципів взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці, сприятиме підвищенню ефективності розвитку національної економіки;

– методику розробки системи модульних архітектур підприємницьких університетів, науково-виробничих комплексів та інших науково-дослідних установ, яка на відміну від існуючих, будується на основі впровадження модульного підходу до проектування їх організаційної моделі та подальшого реінжинірингу цих закладів в умовах економіки знань. Систематизовано ключові ознаки підприємницького університету, який виступає і багатогранним соціальним інститутом (освітнім та науковим центром), і повноцінним економічним суб'єктом: якість і престижність працевлаштування випускників, значні обсяги підприємницької діяльності та комерціалізації результатів НДДКР, суттєве залучення різноманітних, у тому числі бізнесових, фінансових коштів, створення бізнес-інкубаторів та ін.;

– науково-методичні положення та практичні рекомендації щодо подальшого використання системи показників господарської діяльності вітчизняних ВНЗ, які більш повно відображають сучасні умови економічної діяльності суб'єктів та інформаційну і організаційно-технічну підтримку їх інноваційних проектів й

продуктів, що на відміну від існуючих, ураховують об'єктивні й суб'єктивні національні особливості і сприяють прискореному розвитку наукових, технологічних, організаційних, фінансових й комерційних дій;

дістали подальшого розвитку:

– методичні засади оцінювання якості освітніх та наукових послуг вищого навчального закладу, які суттєво розширюють коло параметрів та функцій на основі розгалуженої системи показників щодо складових його науково-освітнього потенціалу (професорсько-викладацького складу, студентів, управління фінансовим та інформаційним забезпеченням, матеріально-технічної бази, іміджу) та результатів діяльності, що дозволить більш повно враховувати всі здобутки університету, підвищити рейтингову оцінку його діяльності і таким чином слугуватиме підвищенню його конкурентоспроможності;

– якісні характеристики новітніх тенденцій розвитку підприємницьких університетів: компаративний аналіз зростання підприємницьких доходів провідних університетів світу (ендаумент, інвестування в цінні папери, нерухомість тощо); стимулююча державна політика підтримки дослідницької та підприємницької діяльності університетів (заохочення наукових досліджень у приватному секторі, комерціалізації результатів дослідництва, захисту інтелектуальної власності, цільові програми розвитку НДДКР тощо); ефективний менеджмент науково-дослідницької діяльності на рівні фондів, програм, університетів; принципово інша роль державного фінансування, яке виступає переважно додатковим, а не базовим джерелом фінансових ресурсів університетів;

– системно-логічні методики визначення ефективності функціонування суб'єктів сфери вищої школи з позицій використання системи показників економічної ефективності, яка, на відміну від діючих методик, зорієнтована на критерії фінансової стійкості ВНЗ, що дасть змогу адекватно аналізувати процес трансформації даних закладів у високо інноваційні підприємницькі організації;

– система чинників впливу вищої освіти на соціально-економічний розвиток національного господарства, яка на відміну від існуючої, позиціонується як системоутворюючий елемент суспільства знань, і є актуальною у зв'язку із необхідністю розробки та проведення ефективної політики модернізації вищої освіти України. Доцільність подальших досліджень на загальнонаціональному рівні проблеми розвитку економіки вищої освіти в Україні є одним із визначальних чинників, оскільки економіка освіти є базовим елементом економіки знань;

– методичні підходи до оцінювання ефективності інвестицій в освіту і науку шляхом доповнення існуючого алгоритму аналізом та визначенням узагальненого внеску від їх промислового впровадження, внеску у торгівельний баланс від промислового впровадження високих технологій і технологій середнього рівня, внеску у відновлення позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу національної економіки. Підтверджено, що інвестиції в освіту як важливий напрям капіталовкладень і одне з головних джерел збільшення національного багатства, можуть бути значно збільшені із створенням умов для розширення підприємницької діяльності університетів, що є актуальним в контексті розробки та проведення ефективної політики модернізації вищої освіти України;

– трактування поняття "університетське підприємництво" ("академічний капіталізм") як діяльності у сфері освіти і науки на основі оптимального поєднання механізмів державного регулювання та активного підприємництва, що здійснюється на засадах капіталізації та комерціалізації знань; на відміну від існуючих підходів, дане визначення аргументовано розширює можливості здійснення підприємницької діяльності різними суб'єктами академічної спільноти (заклад, факультет, підрозділ, викладач); доведено, що в умовах становлення суспільства знань саме підприємницька активність всіх суб'єктів системи вищої освіти сприяє підвищенню ефективності і економічної стійкості вищих навчальних закладів, стає основою інноваційного розвитку як освіти, так і національної економіки в цілому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні наукових положень до конкретних методичних вказівок і практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення актуальних проблем підвищення економічної ефективності діяльності вітчизняних вищих навчальних закладів в інноваційному розвитку сфери вищої освіти в системі управління національним господарством України.

Результати дисертаційного дослідження використані:

Національним інститутом стратегічних досліджень при підготовці аналітичних матеріалів для написання експертних доповідей щорічних послань Президента України "Модернізація України – наш стратегічний вибір" (2011 р.) і "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році" та при розробці експертних висновків і пропозицій до розділу "Гуманізація суспільного життя – базова передумова успішної модернізації України" Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році", а також Громадською гуманітарною радою при Президентові України при підготовці аналітичних матеріалів до засідань з питань сутності інноваційної підприємницької діяльності ВНЗ у системі вищої освіти та інноваційної діяльності дослідницьких університетів (довідка № 293/874 від 02.09.2013 р.);

Міністерством економічного розвитку та торгівлі України при підготовці керівних інструктивних матеріалів і плану заходів із співробітництва України з державами – членами Митного союзу в сфері економіки, підприємництва, малого бізнесу, утворення нових інноваційних підприємств і впровадження нових прогресивних видів підприємницької діяльності, впровадження інновацій при розробці "Програми співробітництва України з державами-членами Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації на 2013 – 2020 роки" (довідка № 4501-05/1120 від 16.10.13);

Відділенням вищої освіти НАПН України при розробці філософських засад модернізації вищої школи, здійсненні пошуку економіко-управлінських детермінант розвитку системи вищої освіти, дослідженні організаційних умов і педагогічних факторів підвищення якості професійної підготовки фахівців та післядипломної освіти керівних і педагогічних кадрів освіти (довідка № 2-7/253 від 09 вересня 2013 р.);

Інститутом вищої освіти НАПН України при проведенні наукових досліджень з актуальних проблем вищої школи, порівняльних досліджень системи вищої освіти

інших країн і визначенні можливостей їх використання в реформуванні вищої освіти України, виконанні наукових експертиз і розробленні проектів документів, що стосуються законодавчо-нормативної бази та перспектив розвитку вищої освіти, а також у процесі наукового, методичного та методологічного супроводу реформування вищої освіти та підготовки рекомендацій щодо формування державної політики в галузі вищої освіти (довідка № 298/1 від 27 серпня 2013 р.).

Теоретичні доробки дослідження використані в навчальному процесі НПУ імені М.П.Драгоманова, ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, НАДУ при Президентові України, УАГІ ВМУУ та ін. при викладанні дисциплін "Менеджмент організації та адміністрування", "Економіка і підприємництво", "Міжнародний бізнес", "Економіка і організація інноваційної діяльності", "Економіка освіти" та написанні навчальних посібників: Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки ХХ-ХХІ століття. Книга 1. Гуманітарна та підприємницька підготовка американців і Книга 2. Особливості вищої освіти США кінця ХХ – початку ХХІ століття, виданих із грифом МОН України. Всі довідки містяться в дисертації.

Апробація результатів дисертації. Викладені у дисертації результати досліджень оприлюднені на Міжнародному науковому конгресі "ГЛОБАЛИСТИКА – 2011: пути к стратегической стабильности и проблема глобального управления" (18-22 травня 2011 р., МГУ ім. М. В. Ломоносова, Москва, РФ), міжнародних наукових і науково-практичних конференціях "Learning, Teaching & Research Conference", July 6-8, 2011, University College Plimouth St.Mark and St.John, UK (Великобританія), "Innovative And Creative Solutions In Business And Culture", 28-30 March, 2012, University College of Economics And Culture, Riga, Latvia (Латвія), "Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України" 6-7 жовтня 2011 р., 4-5 жовтня 2012 р. і 3-4 жовтня 2013 р. (КНУТД), "Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України" 12-13 травня 2011 р. (Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка), "Наука и социальные проблемы общества: информатизация и информационные технологии" 24-25 мая 2011 г. (ХНУРЭ), "Ідея університету: сучасний дискурс" 26-27 травня 2011 р. (КНУ імені Тараса Шевченка, Київський наук. клуб "Синергія"), "Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання" 9-10 червня 2011 р. (МІБО КНЕУ), "Инновационные технологии в образовании" 15-17 сентября 2011 г. (РВУЗ "Крымский гуманитарный университет", г. Ялта), "Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й.А.Шумпетера" 14-15 жовтня 2011 р. (Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича), "Проблеми інтернаціоналізації університетської освіти в умовах європейської інтеграції" 8-11 травня 2012 р. (Закарпатський держ. ун-т, м. Ужгород); "Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу" 25-26 жовтня 2012 р. (ІВО НАПН України), "Міжнародний бізнес у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів", 25-26 травня 2010 р. і 1-2 листопада 2012 р. (НПУ імені М.П.Драгоманова, УАГІ ВМУУ), "Сучасні національні економічні моделі: проблеми та перспективи розвитку", 24 грудня 2010 р., (Кримський ін-т бізнесу, Ун-т економіки та управління, Самарський ін-т бізнесу та менеджменту, Центр розвитку освіти, науки та інновацій, м. Симферополь),

"Проблеми та перспективи становлення економіки знань" 16 березня 2011 р. (Кримський ін-т бізнесу, Самарський ін-т бізнесу та управління, Центр розвитку освіти, науки та інновацій, м. Симферополь – Ялта), міжнародних науково-методичних семінарах "Школа лідерства: бізнес, держава, суспільство", 25-26 травня 2010 р. (НПУ імені М.П.Драгоманова, УАГІ ВМУУ), "Соціально-економічний розвиток України: погляд у майбутнє" 1 лютого 2011 р. (НПУ імені М. П. Драгоманова, УАГІ ВМУУ), Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку" 2004-2012 років (Європейський ун-т, м. Київ), "Правове регулювання вищої освіти України" 22 грудня 2009 р. (Європейський ун-т, м. Київ), "Україна у міжнародному бізнесі за 20 років незалежності: досвід і перспективи" 28 жовтня 2011 р. (КНУ імені Тараса Шевченка, ІМВ), а також на щорічних звітних наукових конференціях НПУ імені М.П.Драгоманова та УАГІ ВМУУ (2004-2012 років).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, у якій розроблена цілісна наукова концепція інноваційного розвитку системи вищої освіти в умовах академічного капіталізму на основі використання нового прогресивного виду діяльності ВНЗ – університетського (академічного) підприємництва. Опубліковані праці містять наукові положення, висновки й пропозиції, сформульовані особисто автором і відображають його конкретний внесок у розвиток економічної науки.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані ті ідеї й положення, що отримані особисто автором.

Положення і результати кандидатської дисертації автора з технічних наук, а також докторської дисертації автора з педагогічних наук в дослідженні не використовувались.

Публікації. Результати дисертації опубліковані у 70 наукових працях: 3-х одноосібних монографіях, 67 статтях у наукових журналах. Серед них: 49 праць – у наукових фахових виданнях України, в т.ч. 10 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 4 – у електронних журналах; 9 – у виданнях зарубіжних країн; 9 праць опубліковано у виданнях апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій – 136,0 друк.арк., з яких особисто автору належить 134 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (налічує 719 найменувань, з них – 472 англійською мовою). Загальний обсяг дисертації – 530 сторінок друкованого тексту, в т.ч. – 88 рисунків і 3 таблиці. Основний зміст роботи викладений на 401 сторінці та містить 78 рисунків і 2 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, схарактеризовано наукову новизну і практичне значення, наведено дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

У першому розділі **"Теоретичні та організаційні засади інноваційної діяльності в сфері вищої освіти"** визначено соціально-економічні складові вищої освіти як галузі народного господарства та як суспільного соціально-економічного процесу; узагальнено наукові підходи щодо місця і ролі системи вищої освіти в сучасному суспільстві; доведено визначальну роль системи вищої освіти і науки у розвитку гуманітарної сфери єдиного народногосподарського комплексу (ЄНГК); узагальнено наукову думку щодо ролі "академічного капіталізму" та "університетського (академічного) підприємництва" у інноваційному розвитку сфери вищої освіти в сучасному суспільстві. Визначено інноваційні напрями реформування вищої освіти, місце дослідницьких університетів і підприємницької діяльності ВНЗ в інноваційній діяльності в сфері вищої освіти.

Узагальнення існуючого доробку з обраного напрямку досліджень дозволила автору обґрунтувати теоретико-організаційні й концептуальні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Автором визначено, що головним завданням інноваційного розвитку вищої освіти будь-якої країни слід вважати безпосередню цілеспрямовану організаційно-економічну, науково-освітню й інженерно-технологічну діяльність, спрямовану на утворення суспільства знань з інноваційно-орієнтованим типом економіки держави. Це передбачає: по-перше, прискорене утворення нових знань, прогресивних інноваційних технологій, інноваційних ресурсних джерел, матеріалів, засобів виробництва, форм споживання і розподілу виготовленої продукції та послуг. По-друге, здатність виробляти інноваційні продукти і послуги з використанням глобальних передових технологій і новітніх методів (просунутих методик), що стає домінуючим джерелом конкурентних переваг. По-третє, випереджаюче нарощення інтелектуального капіталу. По-четверте, формування національного людського капіталу.

До основних напрямів інноваційного розвитку системи вищої освіти віднесено: формування у суспільстві "підприємницького менталітету"; державна підтримка всіх видів підприємництва як головного чинника економічного зростання держави; широке запровадження за державної підтримки інноваційного "академічного або університетського підприємництва", інших форм інтелектуального підприємництва; надання широкої (або повної) автономії університетам; посилення ролі "науки" дослідницьких університетів; інтеграція університетської науки з академічною та галузевою наукою; посилення ролі держави у підтримці тріади "Університет – Бізнес – Влада", де ядром інноваційної діяльності виступає університет.

Основними етапами реалізації інноваційного розвитку вищої освіти визначено: формулювання та конкретизація науково-обґрунтованих інноваційних змін, напрямів їх впровадження та організаційних засад їх реалізації; науково-обґрунтований розрахунок матеріальних витрат на впровадження інноваційних змін; утворення необхідних економіко-організаційних умов для ефективного впровадження інноваційних змін; реалізація інноваційних змін, їх постійне оновлення та удосконалення (рис. 1).

Розкрито, що новим явищем в останні 60 років слід вважати поширення в усьому світі академічного (університетського) підприємництва, інноваційних ВНЗ підприємницького типу, підвищення ролі інтелектуального підприємництва в сфері

вищої освіти як чинника економічного зростання. Розроблено класифікацію типів нововведень в системі вищої освіти, що призводять до інноваційних змін, а також інновацій економічно-ринкового типу, що є економічними механізмами інноваційного розвитку сфери вищої освіти та об'єднують викликані науково-технічним і промислово-економічним розвитком суспільства й розповсюдженням ринкових економічних відносин на всі сфери соціально-економічної діяльності людства комерціалізацію освітньої та науково-технічної діяльності ВНЗ і всієї вищої освіти (рис. 2). Проведений аналіз сутності університетського підприємництва

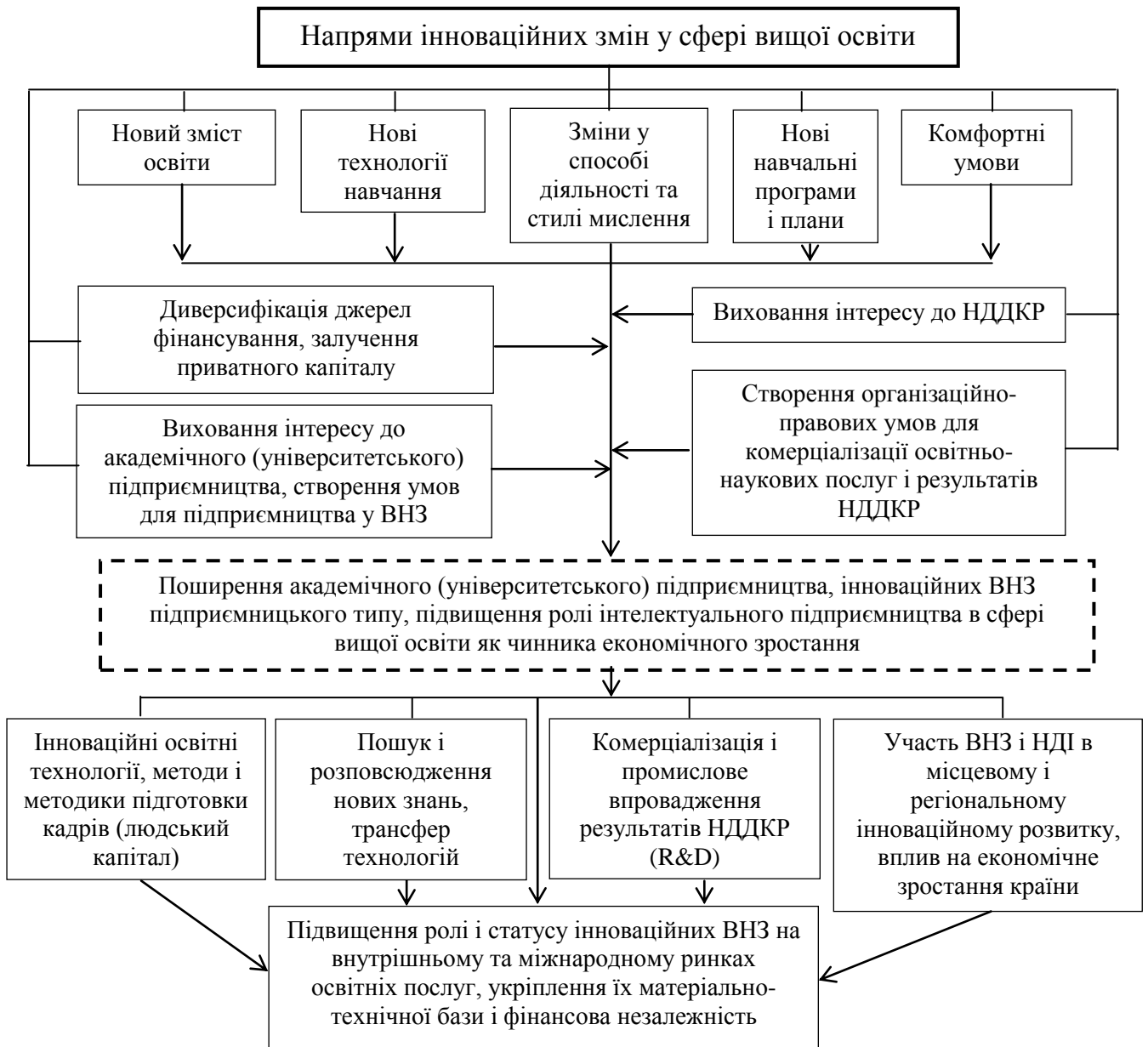

Рис. 1. Напрями інноваційних змін в сфері вищої освіти (розроблено автором)

("академічного капіталізму") дозволив визначити його як нове явище в соціально-економічному середовищі кінця ХХ – початку ХХІ століть, яке характеризується поширенням ринкової або ринково-подібної діяльності в сфері науки і вищої освіти. Автором визначено університетське підприємництво в якості такої діяльності у сфері освіти і науки, яка здійснюється на основі оптимального поєднання механізмів

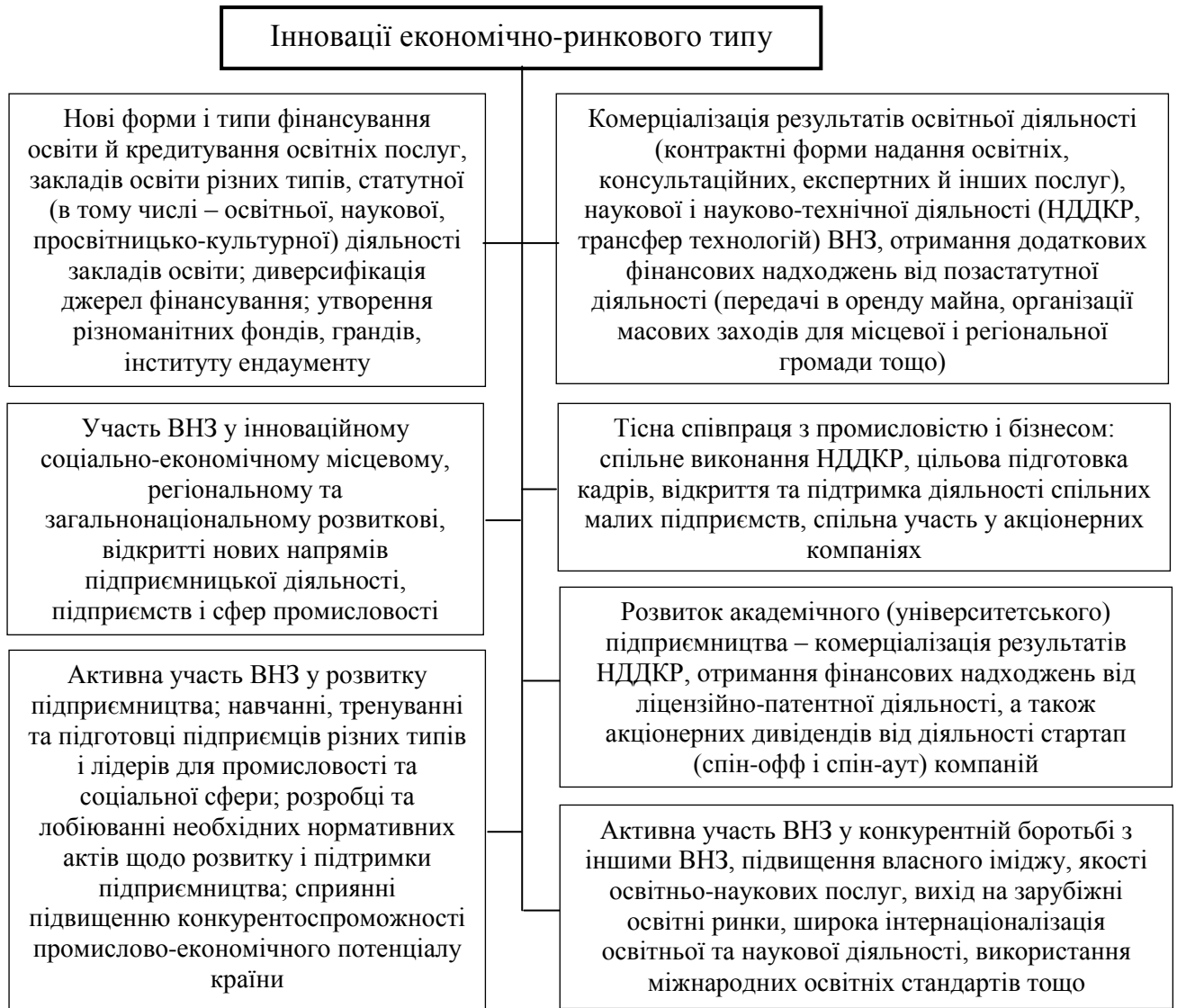

Рис. 2. Інновації економічно-ринкового типу (розроблено автором)

державного регулювання та активного підприємництва на засадах капіталізації та комерціалізації знань. На відміну від існуючих підходів, дане визначення аргументовано розширює можливості здійснення підприємницької діяльності різними суб'єктами академічної спільноти (заклад, факультет, підрозділ, викладач); доведено, що в умовах становлення суспільства знань саме підприємницька активність всіх суб'єктів системи вищої освіти сприяє підвищенню ефективності і економічної стійкості вищих навчальних закладів, стає основою інноваційного розвитку як освіти, так і національної економіки в цілому. Положення університетських викладачів вельми схоже із положенням галузевих наукових співробітників, наприклад, підприємств космічного або оборонного комплексу, які, хоча й виконують комерційну діяльність, однак через суспільну важливість і необхідність знаходяться під державним протекціонізмом і в тій чи іншій формі фінансуються державою (мають державні субсидії). В сучасних умовах становлення інформаційного суспільства знань рушійною силою економічного розвитку стає саме інтелектуальний капітал в єдності людського капіталу (науковці, професорсько-викладацький академічний персонал) та академічного

інтелектуального капіталу (нові знання, нові навчальні, наукові й технологічні розробки, підготовлені університетами кадри, надані навчально-наукові, освітні, консалтингові послуги та ін.). За таких умов наукові установи і ВНЗ, що реалізують академічний інтелектуальний капітал, залучаються до академічного капіталізму і стають своєрідними науковими і освітніми корпораціями. В цьому аспекті університетське (академічне) підприємництво може розглядатися як самостійний інтелектуальний вид підприємницької діяльності в сучасному соціально-економічному контексті.

У другому розділі "**Концептуально-методологічні основи інноваційної академічної підприємницької діяльності в сфері вищої освіти**" проаналізовано та систематизовано шляхи трансформації університетів в сучасному глобальному середовищі, визначено основні напрями розвитку підприємницької діяльності у сфері вищої освіти.

Встановлено, що ВНЗ удається успішно трансформуватися завдяки активізації підприємницької діяльності, зокрема реалізуючи такі п'ять головних елементів: посилений направляючий центр (управлінське ядро, управлінський стрижень); розширена периферія, де можна розвиватися; різноманітність бази фінансової підтримки; постійне гарно стимульоване академічне середовище (академічна серцевина); інтегрована корпоративна підприємницька культура; інноваційна політика та інноваційні відносини: посилення колегіальності у прийнятті рішень і управління всіма сферами діяльності навчального закладу (рис. 3). Доведено, що підтримка налаштованих на підприємництво керівників усіма або більшістю членів

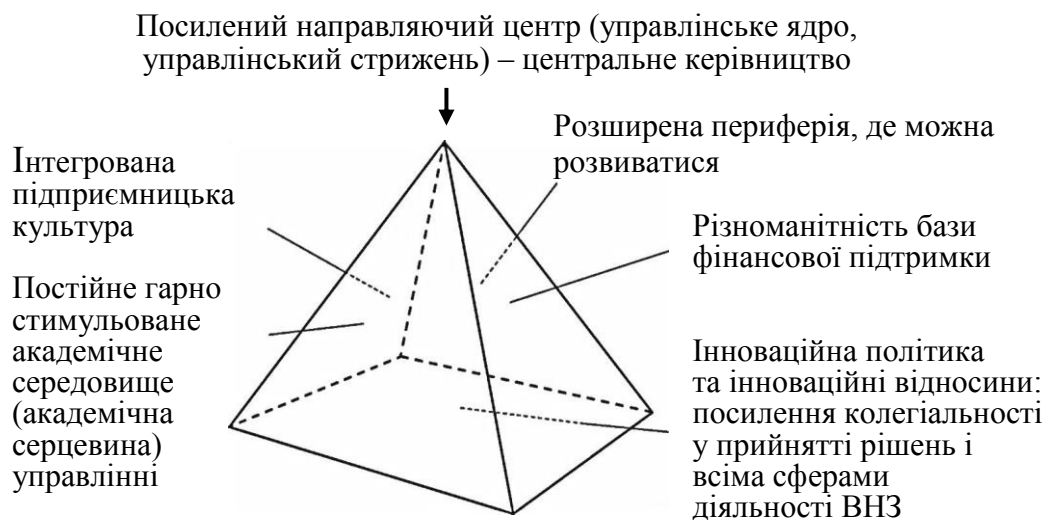

Рис. 3. Головні складові трансформаційних змін у звичайних університетах, що є необхідними умовами ефективного їх перетворення у підприємницькі ВНЗ (розроблено автором)

колективу університету є необхідною умовою позитивних трансформаційних перетворень, а колегіальність у прийнятті рішень надає співробітникам ВНЗ відчуття реальної можливості впливати на процес. У якості необхідної умови успішної трансформації звичайних ВНЗ у підприємницькі визначено дієву урядову та громадську підтримку університетських перетворень, підприємницький

менталітет у суспільстві. Виявлено, що необхідність і можливість комерціалізації результатів діяльності ВНЗ, жорстка конкуренція на ринках освітніх і наукових послуг надали потужного поштовху розгортанню інноваційної підприємницької діяльності зарубіжних університетів і коледжів. Цілями такої інноваційної діяльності ВНЗ є розробка й впровадження нових інноваційних методів і технологій з: продукування (утворення) нових знань; поширення (розповсюдження) знань (навчально-викладацька діяльність); виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень (здійснення НДДКР або R&D); трансферу (поширення, розповсюдження) новітніх технологій на замовлення промисловості (бізнесу) і для соціальних потреб; підготовки ("вирощування") кадрів найвищої кваліфікації (докторська і післядокторська підготовка), збільшення людського капіталу та інтелекту нації; збереження академічної ідентичності ВНЗ; збереження національної культурної спадщини регіону, країни; розвитку підприємництва як фактору місцевого (локального, регіонального) і національного економічного зростання, вирішення проблем самореалізації громадян та їхнього працевлаштування, протистояння фінансовим кризам; утворення соціальних мереж; збереження навколишнього середовища. Орієнтовані на підприємництво дослідницькі університети, університетські бізнес-коледжі і бізнес-школи також утворюють інноваційні бізнес-інкубатори, створюють спін-офф, спін-ап та стартап фірми і компанії, входять до складу технопарків, впливають на інноваційний локальний і регіональний розвиток.

Визначено головні напрями підприємницької діяльності ВНЗ (рис. 4). Також доведено, що університетське (академічне) підприємництво та підприємницьку

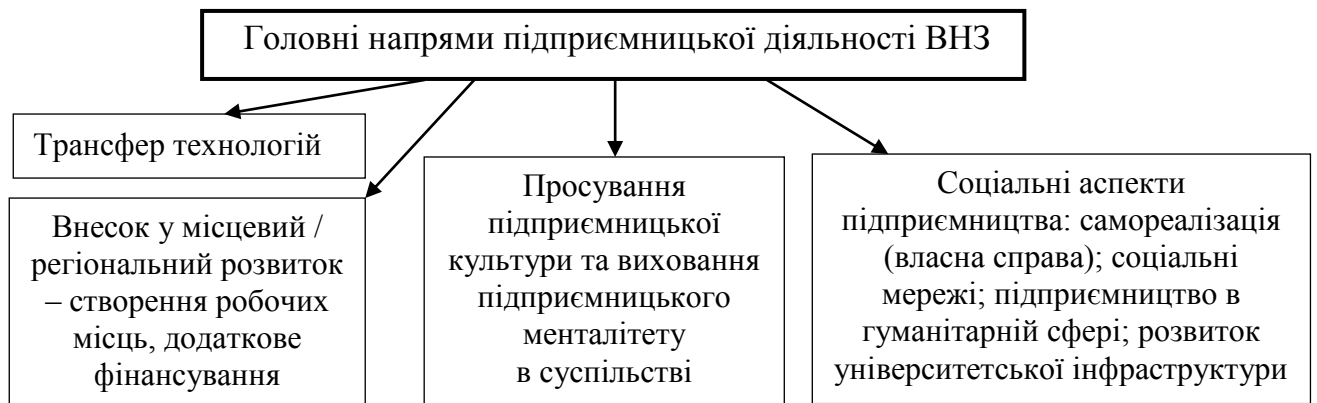

Рис. 4. Головні напрями підприємницької діяльності ВНЗ (розроблено автором)

діяльність ВНЗ доцільно визначити як узагальнену економічну категорію, що оперує такими економічними категоріями як: капіталізація знань, комерціалізація інтелектуального продукту, інтелектуальний продукт (інтелектуальна продукція), нові місії (завдання) ВНЗ, нова місія вченого тощо. Характерними й визначальними складовими університетського підприємництва є такі економічні процеси, як:

- капіталізація знань (процес накопичення нематеріальних активів (нових знань і технологій) та інтелектуального капіталу (здібностей людей, їх знань, інформації, підприємницьких здібностей, умінь і навичок) з подальшим перетворенням у капітал і конкурентні переваги);

- комерціалізація нових знань (трансформації знань як наукової категорії інтелектуального продукту у економічну категорію товару, що має вартість і ціну);
- перетворення наукової та викладацької діяльності в свого роду підприємництво: здійснення дослідницьких проектів опиняється в прямій залежності від отримання грошових субсидій (грантів, інвестицій тощо) окремих корпорацій (установ, організацій, асоціацій, фондів).

До більш узагальненої економічної категорії академічного (університетського) підприємництва віднесено такі економічні категорії як: інтелектуальна власність; знання, результати НДДКР, освітні та наукові послуги як товар, що має визначену вартість; інтелектуальний продукт і його вартість, гроші, кредити, капітал, людський капітал, академічний капіталізм як специфічна складова капіталістичної економіки, ринок попиту і збуту інтелектуальної продукції: накопичених раніше знань, освіти, освітніх послуг, наукових досліджень, нових знань і технологій, освітніх і наукових послуг, ринки праці, наймана праця, заробітна плата, фінансово-майнові та орендні відносини тощо.

Визначено, що в університетському (або академічному) підприємстві, як і у кожній економічній категорії з урахуванням структури економічної системи відображаються зв'язки й відносини між замовниками – повноважними представниками держави або приватного капіталу – і виконавцями – працівниками та співробітниками ВНЗ – у процесі привласнення (або тимчасового використання) засобів виробництва, предметів споживання, послуг, інтелектуальної власності та інших об'єктів власності, з одного боку, і виробничі зв'язки між замовниками і виконавцями у процесі їхньої інтелектуальної і науково-технічної праці, створення ними інтелектуальних (нові знання), матеріальних (зразки нової техніки, нові технології, методи, методики, способи) благ і послуг (освітня і наукова діяльність), з іншого боку. Цей тип зв'язків і відносин безперечно є соціально-економічним.

Зазначено, що академічне (університетське) підприємництво характеризується також і техніко-економічними типами зв'язків і відносин, оскільки використовує взаємодію людей із навколишнім середовищем, впливає на науково-технічний розвиток суспільства і поліпшення екологічних умов життя на Землі.

В результаті узагальнення виявлених підходів і поглядів щодо віднесення орієнтованих на підприємництво університетів, бізнес-коледжів і бізнес-шкіл до підприємницьких ВНЗ, виділено ключові ознаки підприємницьких ВНЗ економічно розвинених країн світу (рис. 5). Аналіз найбільш вживаних варіантів визначення поняття підприємницького університету, введених у науковий обіг вченими і фахівцями сфери академічного (університетського) підприємництва, узагальнення характеристик підприємницької діяльності ВНЗ як економічної категорії дозволили побудувати оригінальну концептуальну модель підприємницького університету.

Одним із головних результатів дослідження та всебічного аналізу теоретичних, організаційних, методологічних і практичних засад підприємницької діяльності різних типів ВНЗ є створення оригінальної узагальненої теоретичної моделі підприємницького університету, в якій зазначено інтегральний вплив усіх чинників на головні сфери підприємницької діяльності ВНЗ (рис.6). Визначені, класифіковані та деталізовані головні результати діяльності підприємницьких ВНЗ у соціальній

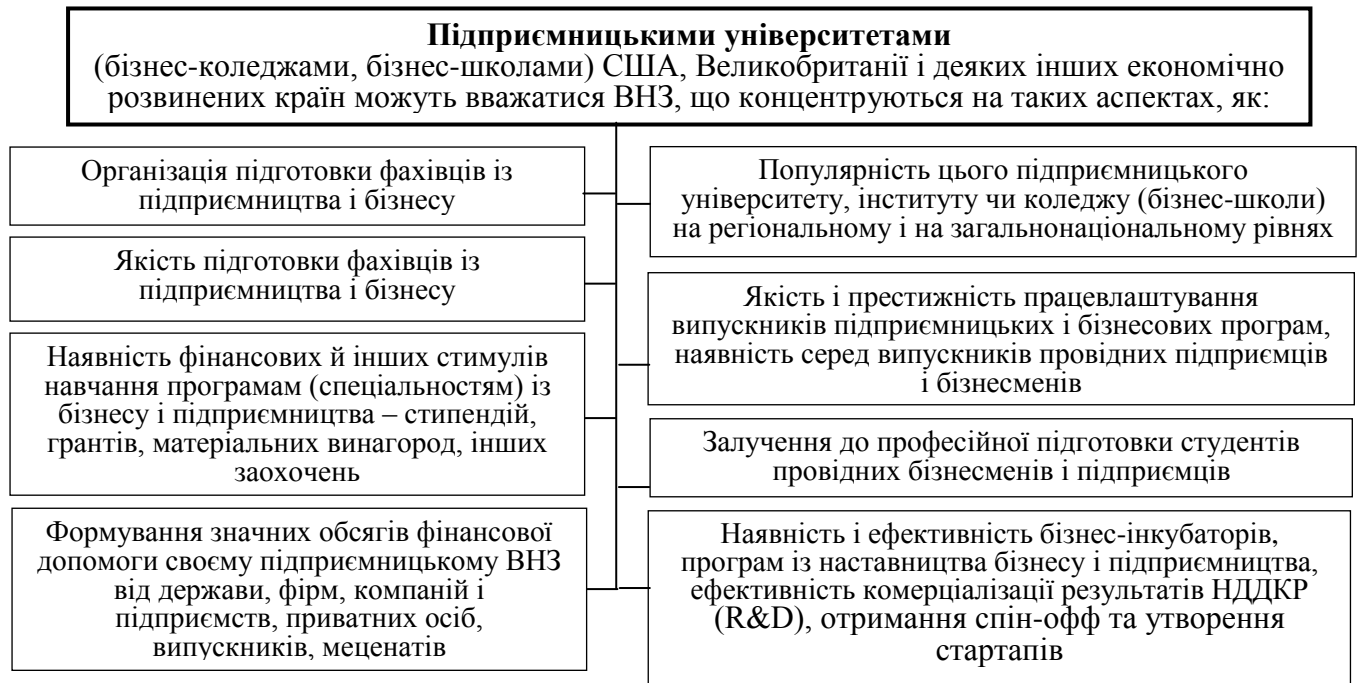

Рис. 5. Ключові ознаки підприємницьких ВНЗ (розроблено автором)

сфері, економіці і промисловості, освіті, науці, техніці та культурі, академічному (університетському) підприємстві, а також у суспільному визнанні досягнень підприємницького університету (ВНЗ).

Третій розділ "**Нова роль університетів в інноваційному розвитку сфери вищої освіти**" присвячений вивченню нової ролі ВНЗ у сучасному суспільстві. Аналіз наукової думки, професійних досліджень, громадського ставлення до ВНЗ і до систем вищої освіти в цілому дозволило визначити такі найважливіші ролі та місії сучасного університету: 1) Університети в сучасному суспільстві є двигунами економічного розвитку. Від самого походження університети стимулювали місцеві економіки, створюючи економічні вигоди для своєї спільноти через розвиток місцевих закупівель, інвестицій у місцеву нерухомість та економіку, від витрат студентів і викладачів у даній місцевості. 2) Університети є національними установами. В багатьох країнах університети часто функціонували і продовжують діяти як центральні установи національного розвитку. 3) Університети відіграють центральну академічну роль у суспільстві. З самого початку університети забезпечують професійну освіту і затребуване суспільством вище навчання для найважливіших сфер людської діяльності. Цим самим здійснюється прямий і довгостроковий вплив на економіку і практичні потреби суспільства. У зв'язку з постійно зростаючою складністю економіки та промислового виробництва, університети та інші академічні установи і навчальні заклади зобов'язані забезпечувати підготовку більшого числа професій. 4) Безперечною є визначальна роль університетів у отриманні, збереженні та поширенні знань. Університети є інтелектуальними центрами та міжнародними організаціями. Вони забезпечують доступність вищої освіти і справедливості в навчанні й отриманні знань, вирішують проблеми загальної освіти, надаючи студентам широку загальну освіту з гуманітарних і природничих наук, сприяють масовому професійному навчанню

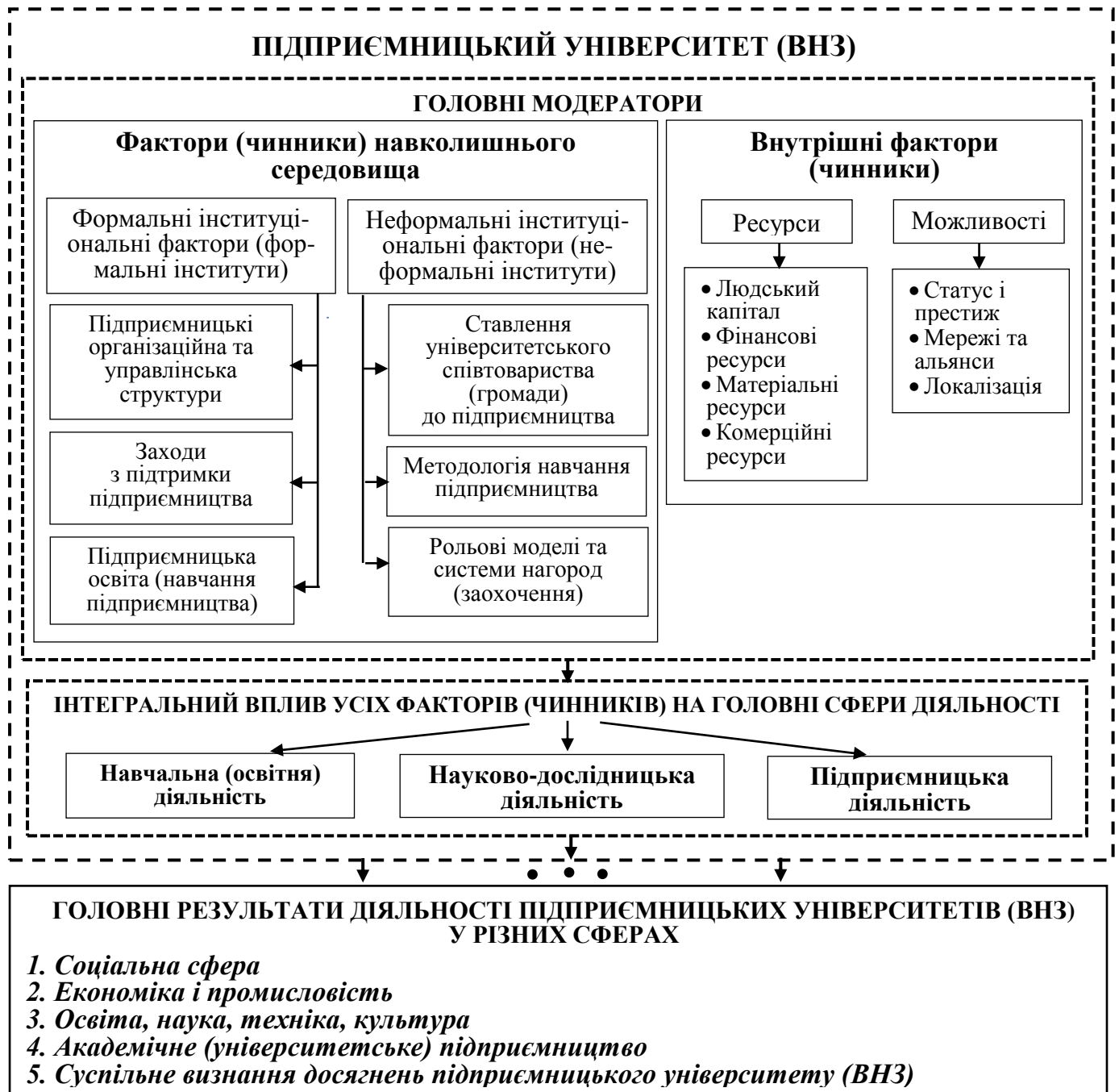

Рис. 6. Узагальнена модель підприємницького ВНЗ (розроблено автором)

населення, в більшості своїй надають вищу освіту в якості суспільного блага. 5) Університети сприяють історичному розвитку всього людства, в багатьох країнах слугують центрами духовного й культурного виховання, місцем проведення урочистих масових заходів і спортивних змагань.

Останнім часом університети визначаються як двигуни економіки знань, але при цьому вони служать гуманістичним і культурним цілям суспільства і осіб. Новою і досить важливою сферою діяльності ВНЗ в сучасному суспільстві необхідно визначити університетське (академічне) підприємництво. Протягом багатьох століть університетська освіта сприймалася як свого роду священнодійство, яке відбувається у "храмі науки і знань". І хоча за всіх часів університети розвивались, у тому числі, і на економічній основі, все ж освітне

завдання "поширювати розумне, добре, вічне" переважало над усіма іншими. Слід зазначити, що економічна сторона університетської діяльності загалом зводилася до гідної підтримки інфраструктури і настільки ж гідній підтримці діяльності викладачів – професорського і наукового персоналу.

Виявлено, що в сучасних умовах усі без винятку (державні і приватні) вищі навчальні заклади виступають самостійними гравцями на надзвичайно жорсткому конкурентному ринку освітніх "послуг" в умовах так званого "академічного капіталізму". У США, наприклад, бюджетна фінансова підтримка державних ВНЗ (як на федеральному, так і на рівні штату) покриває не більше 30 % усіх витрат. Решта коштів університети і коледжі повинні мобілізувати з інших джерел. Це принципово змінило основи вищої освіти, яка стала сферою підприємництва з усіма кінцевими наслідками, а ВНЗ – підприємницькими освітніми корпораціями, що управляються за законами корпорацій і стають підприємствами з виробництва і поширення знань. В нових ринкових умовах усі ланки структури ВНЗ самовизначаються за ознаками конкурентоспроможності та прибутковості. І хоча нові для сфери вищої освіти ринково-економічні принципи, що застосовуються у керівництві підприємницькими університетами, не завжди є такими жорсткими, як у традиційних корпораціях, але від цього сутність радикальних змін не порушується. Посилання на те, що освіта і наука є іншими формами діяльності, де не все можна визначити прямою економічною вигодою, не можуть повернути цю тенденцію назад, хоча звертають увагу на серйозні проблеми, що нею викликані.

Вивчення ролі державної політики у стимулюванні розвитку освітньої діяльності ВНЗ та інноваційного університетського підприємництва в країнах світу дозволили визначити необхідність і дієвість державної та суспільної підтримки розвитку вищої освіти, наукових досліджень у ВНЗ та інноваційного підприємництва в університетах. Так, наприклад, основним, але далеко не єдиним джерелом фінансування американських коледжів і університетів є плата за навчання, яка існує практично в усіх ВНЗ. Проте вона рідко становить головне за розміром джерело – у приватних ВНЗ на її частку припадає 30-40 % надходжень до бюджету ВНЗ, у державних – менше чверті. Державні ВНЗ (які підзвітні уряду штату, а не федеральним органам) також одержують прями асигнування від штату, які дають ще біля чверті усіх надходжень.

Наголошено на ефективному досвіді фінансування університетів з федерального уряду, яке може поступати у двох формах. Перша з них пов'язана з прямими надходженнями коштів у формі грантів на науково-дослідну роботу, які розподіляються на конкурсній основі. На відміну від США, у більшості українських університетів ця частка ще незначна і пов'язана, як правило, з одержанням індивідуальних грантів самими викладачами. У США ці гранти також одержуються під конкретні проекти індивідуальних досліджень від багатьох незалежних один від одного федеральних органів влади (наприклад, Комітет з енергетики може видати грант на якийсь там дослідницький проект у галузі атомної енергії). Отже, значна частина фундаментальних наукових досліджень фінансується за рахунок засобів федерального уряду, і ця стаття доходів може також становити біля чверті усіх надходжень до скарбниці університету. Доведена необхідність суттєвого збільшення в Україні цього джерела фінансування наукових досліджень в університетах, але за

умови впровадження конкурсних механізмів розподілу замовлень з боку державних відомств і інституційних грантів з боку наукових фондів.

Друге важливе джерело доходів університету, що формується з коштів федерального бюджету, – надання стипендій студентам. Причому підставами для отримання студентами стипендій можуть бути: невисокий рівень доходів їхніх родин, видатні здібності до навчання, гарантії комерційним банкам під програми освітніх кредитів. Оскільки частина українських студентів, зарахованих із відшкодуванням вартості навчання, поступово зростає, розвиток системи стипендій та освітніх кредитів для вітчизняної вищої освіти має принципове значення. Виявлено, що в Америці відсутня така форма підтримки, як "бюджетне фінансування студента", яке фактично поділяє всіх студентів на дві категорії: "платників" і "бюджетників". Отже, доходи з боку федеральної влади варто розглядати як якусь надбудову над основним фінансуванням, а не як базове джерело грошей.

Автором підтверджено, що провідні університети і коледжі у США і Великобританії, володіють великими ендаументами. Обсяги найбільших ендаументів (у млрд. дол. США), що ними володіють, наприклад, 6 провідних університетів США та 2 – Великобританії (станом на кінець 2012 року), наведено у табл. 1. У США приватні університети та коледжі використовують ендаумент для отримання стабільного доходу, тоді як державні університети та коледжі фінансуються з федерального чи місцевого бюджету (з бюджету штату). Зауважимо,

Таблиця 1

Ендаументи деяких провідних університетів США і Великобританії у 2005-2012 роках (у млрд. дол. США станом на 31 грудня поточних років)

Університети США	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Harvard University	25,473	28,916	34,635	36,556	25,662	27,557	31,728	30,435
Yale University	15,224	18,031	22,530	22,870	16,327	16,652	19,374	19,345
Princeton University	11,207	13,045	15,787	16,349	12,614	14,391	17,110	16,954
Stanford University	12,205	14,085	17,165	17,200	12,619	13,851	16,503	17,036
Massachusetts Institute of Technology	6,712	8,368	9,980	10,069	7,982	8,317	9,713	10,150
University of Texas System (system-wide)	11,610	13,235	15,614	16,111	12,163	14,052	17,149	18,264
Університети Великобританії	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
University of Cambridge (inc. colleges)		8,041			6,265		6,629	
University of Oxford (inc. colleges)			7,198				6,013	

що у Великобританії ендаументи менш поширені, тому що університети там є переважно громадськими (державними) інституціями, рідше – приватними. Для американських, британських і деяких інших університетів ендаументи є значним джерелом фінансової підтримки. Університети управляють ендаументами з метою отримання доходу. Вони інвестують його у цінні папери (акції, облігації),

нерухомість, приватні фонди та інші фінансові інструменти. Як правило, університети та коледжі диверсифікують свої інвестиції шляхом інвестування у різні ринки, різні країни та різні фінансові інструменти з метою зменшення ризику. Наприклад, у 2010 році Гарвардський університет 38% своїх інвестицій (ендаумент та інші кошти для інвестування) вклав у акції, 23% в реальні активи (13% у товари та 9% у нерухомість) і 13% – у цінні папери з фіксованою дохідністю.

Дослідження ролі державної підтримки вищої освіти у США за останні п'ять років засвідчило значну увагу з боку суспільства до проблем вищої освіти: дані державної фінансової підтримки вищої освіти США у 2010-2014 роках демонструють збільшення сумарного надходження від федерального уряду, урядів штатів і місцевих громад із 263,7 до 287,3 млрд. дол. США відповідно.

Наголошено, що основним надбанням університетів і коледжів є інтелектуальна власність, комерційна реалізація якої є стимулом і додатковим джерелом доходів ВНЗ. Для практичної реалізації політики університетів із питань інтелектуальної власності в більшості університетів США створено офіси з ліцензування та трансферу технологій. Але, вже з початку 1980-х років у США принципово змінилися взаємини держави з приватним сектором – було вжито низку важливих ініціатив і заходів із заохочення наукових досліджень і розробок у приватному секторі. У цей період політика уряду була спрямована, по-перше, на децентралізацію патентно-ліцензійної діяльності; по-друге, на розширення прав федеральних лабораторій на інтелектуальну власність, отриману за рахунок коштів федерального бюджету; по-третє, на формування правової основи міжнародного трансферу технологій між державним і приватним сектором. В результаті, наприклад, уже на початок 2000-х років крім загальних законодавчих актів, що мають відношення до правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, налічувалося більше 20 законів і указів Президента США, що визначали процедури трансферу і комерціалізації технологій.

Досконале вивчення державних ініціатив США, покликаних створити умови для розробки та комерціалізації нових технологій, дозволило виділити два таких напрямки. Перший напрямок – спроби підвищення комерційної значимості вже профінансованих бюджетних досліджень, які виконувалися в університетах та у державних дослідницьких центрах. Прийнятий у 1980 році Закон Бай-Доула був покликаний стимулювати вчених до виходу зі своїми відкриттями на ринок, створення своїх компаній або продажу ліцензій на технології іншим фірмам. Цей закон був необхідний для того, щоб спонукати університети перетворювати свої дослідження в реальні джерела доходів. Другим напрямком можна вважати прийняття в 1980-х роках ряду федеральних програм, головною метою яких було сприяння покращенню та збільшенню фінансування НДДКР, що виконувалися окремими компаніями. Так, сьогодні в США існує три державні програми, спрямовані на фінансування невеликих інноваційних проектів і малих інноваційних підприємств. Це: "Програма підтримки інноваційних досліджень малого бізнесу" (SBIR); "Програма з розповсюдження технологій малого бізнесу" (STTR) і "Програма зі створення інвестиційних компаній для малого бізнесу" (SBIC). Дані програми координуються державною Адміністрацією малого бізнесу США, а їх

фінансування частково відбувається за рахунок федерального бюджету на науково-дослідницьку діяльність. Наприклад, бюджетне фінансування державних департаментів, агенцій і фондів, що підтримували малий бізнес у США у 2010 фінансовому році, складало загалом 1,0073 трильйон доларів США. Проведене дослідження засвідчило наявність у багатьох розвинених державах спеціальних фондів, програм і грантів для підтримки інноваційної діяльності університетів і розвитку малого бізнесу, причому ВНЗ в цих країнах мають диверсифіковані джерела фінансової підтримки – як від держави, так і від приватного сектору.

У четвертому розділі **"Вплив інноваційних перетворень у сфері вищої освіти на соціально-економічний розвиток суспільства"** визначені та узагальнені роль і вплив академічного підприємництва і підприємницько-орієнтованих університетів на інноваційний розвиток суспільства.

Вивчення і аналіз концепції і принципів застосування моделі "потрійної спіралі" інноваційного розвитку суспільства, запропонованої Г.Іцковіцем, дозволив підтвердити дієвість цієї моделі у різних країнах за рахунок ефективної співпраці університетів із промисловістю (бізнесом) і владою. Слід засвідчити, що ключовими є три основні елементи концепції: 1) У суспільстві, заснованому на науковому знанні, характерним є посилення ролі університетів у взаємодії із промисловістю і урядом. 2) Три інституції – Університет, Бізнес і Влада – прагнуть до співпраці. При цьому, інноваційна складова походить не з ініціативи держави, а саме із взаємодії "Університет – Бізнес – Влада". 3) На додаток до традиційних функцій, кожна їх трьох інституцій "частково бере на себе роль іншої". Інституції, що є здатними виконувати нетрадиційні функції, вважаються важливим джерелом інновацій.

Виявлено, що основою теорії моделі "потрійної спіралі" є ствердження, що в сучасному суспільстві ядром інноваційної діяльності виступає університет, який тісно співпрацює з виробництвом (бізнесом), беручи на себе багато функцій його відділень із досліджень і розвитку (R&D), і стає головним центром спрямування (і реалізації) державних зусиль на розвиток інновацій. Поступово класичний університет (або звичайний ВНЗ) перетворюється на підприємницький, при цьому він зберігає всю академічну складову, але робить наголос на розвиткові у студентів підприємницьких задатків, розвинення характерних підприємницьких рис і навичок і комерціалізацію результатів академічної (освітньо-наукової) діяльності.

Дослідження засвідчують наявність тенденції зміни характеру освіти в усьому світі, а інноваційний розвиток став синонімом успішності будь-якої держави. Тому модель "потрійної спіралі" об'єднує інноваційні зусилля ВНЗ, виробництва (бізнесу) і урядових структур держави за центральної ролі університетів. Як свідчить досвід, ця тріада є найраціональнішою формою інноваційної системи, яка підходить і для ринкового, і для неринкового суспільства. Досліджено еволюцію моделі "потрійної спіралі": від адміністративно-командного державного контролю науки і промисловості (СРСР і країни соціалістичного табору), до економічної системи ринкового типу, у якій наука, бізнес і держава незалежні одна від одної і помірно взаємодіють понад свої чітко окреслені (визначені) кордони. Виявлено, що взаємодія між інституціональними сферами університетів (ВНЗ), підприємств (бізнесу) і держави (влади) за умов виконання як своїх базових функцій, так і

функцій одне одного, є передумовою для творчого підходу при створенні організаційного процесу, який, у свою чергу, стає причиною появи різноманітних організаційних інновацій. Таким чином доведено наявну взаємну користь учасників моделі "потрійної спіралі", що є результатом їхньої рівноцінної участі у інноваціях.

Підтверджено, що капіталізація знань є основою нової місії університету. Зазначено, що тепер він більше є пов'язаним із споживачами знань, що інтегрує його до ринкової економіки. Саме підприємницько-орієнтований університет відображує нову модель ринково-орієнтованого академічного ВНЗ, основними принципами якого є: наявність підприємницьких задатків, підприємницького бачення і підприємницьких ідей у вищих керівників і критичної для кожного ВНЗ групи підприємців, здатність академічного керівництва визначати стратегічні цілі й досягати їх; правовий контроль за академічними ресурсами, включаючи матеріальну власність (наприклад, будівлі, споруди, обладнання і устаткування ВНЗ) і інтелектуальну власність (ноу-хау, результати досліджень, власні розробки тощо); організаційна здатність до трансферу технологій через патентування, ліцензування та утворення інкубаторів, стартапів; корпоративна підприємницька етика (культура) у колективі (включаючи всіх адміністраторів, професорсько-викладацький склад, науковців, допоміжний персонал і студентів).

Важливою інноваційною функцією підприємницько-налаштованих ВНЗ виступає ефективне використання результатів НДДКР та пошук їх практичного впровадження. В роботі підтверджено, що університет має виступати як природний інкубатор, що забезпечує всебічну підтримку викладачам і студентам для створення нових підприємств. Важливо, що інкубація є частиною спільної моделі управління знаннями і технологіями в процесі регіонального розвитку. Розвитку економіки на основі наукових досягнень допомагає ціла низка організаційних інновацій: наукові парки, дослідницькі центри, а також інкубатори.

Визначено, що принципи інкубації є ширшими, ніж формат інкубатора, як окремої організації, і можуть бути виражені наступними узагальненнями:

- Розвиток науки і технологій все більшою мірою вбудовується в тріаду взаємин "університети – підприємства – держава". Організації і установи в кожному секторі (наукове співтовариство, державні органи, бізнес) грають змішані ролі, які піднімають їх над класичним розумінням ролі цих секторів, і в результаті з'являються нові амплуа: учені-підприємці, бізнесмени-вчені, а також – стратеги з бізнесу у державних органах (чиновники із стратегічним мисленням бізнесменів).

- Інкубатори є організаціями, які виводять взаємодію в тріаді на міжнародний рівень, стимулюють таке змішання ролей і є прискорювачами НТП.

- Робота із налагодження контактів у мережі на різних рівнях між інкубаторами, компаніями з інкубаторами та іншими установами може підвищити швидкість утворення інновацій і винаходів як в сфері розробки технологій, так і в організаційно-управлінській діяльності.

- Інновації у сфері високих технологій стають глобальними у міру того, як країни, що розвиваються, стають здатними дати розвиток людському капіталу в незайнятих нішах, дістають можливість трансформувати свої знання і втілити їх в технології і підприємства, здатні конкурувати на міжнародному рівні.

Встановлено, що з інноваційною діяльністю підприємницьких університетів, науково-технічним і економічним розвитком суспільства тісно пов'язані різноманітні венчурні форми фінансового забезпечення. Венчурний капітал є основною формою фінансового забезпечення створення і використання перспективних і потенційно важливих для держави наукових проектів, продуктивних і технологічних інновацій. Підприємництво з використанням венчурного капіталу є характерно для комерціалізації результатів наукових досліджень і проектно-конструкторських розробок дослідницьких підприємницьких ВНЗ у наукомістких і високотехнологічних галузях, де позитивний результат не є гарантованим та існує значний ризик. Різноманітні венчурні фонди покликані забезпечити необхідними коштами розробку дослідницькими підприємницькими університетами нових ідей, продуктів або інноваційних напрямів діяльності.

Наголошено, що підприємницький ВНЗ орієнтований на народження нових ідей, нових наукових досліджень і нових секторів економіки (підприємств), взаємно підтримуючи одне одного. Крім цього, підприємницькі університети є лідерами у впровадженні нових знань у практику, а також у збільшенні внеску в утворення нових знань, визначаючи сфери досліджень і концентруючи увагу на знаходженні та удосконаленні нових знань, отриманні та реалізації необхідної академічної, ідеологічної та фінансової підтримки і зовнішнього капіталу. Підприємницько-спрямований ВНЗ є здатним визначити і вирішити проблеми більшої частини суспільства, формуючи з них базу для нових досліджень і інтелектуальних парадигм, створюючи ефективний гурт людей із потенціалом внутрішнього інтелектуального розвитку.

Узагальнення зарубіжного досвіду дозволило встановити, що підприємницький університет (наприклад, у США) існує на умовах сумарної відповідальності кожного з професорів університету за фінансування своїх дослідницьких проектів. Тому підприємництво стало важливою характерною рисою американських учених ще до появи можливостей комерціалізації знань і зараз до академічного підприємництва долучається все більше і більше університетів. Характеризуючи підприємницький університет, зазначимо, що він є академічним середовищем, установою або закладом, що не знаходиться під контролем держави і бізнесу. Університет нарощує свою підприємницьку діяльність для комерціалізації досліджень, тому бізнес може розглядати його одночасно і як конкурента, і як партнера. Звичайно, не кожен університет відповідає підприємницькій парадигмі. Є багато університетів, що зосереджені більше всього на освітній діяльності, а при проведенні досліджень вони не зацікавлені в комерціалізації наукових розробок або участі в програмах соціального розвитку. Проте, спостерігається глобальний рух до перетворення академічних установ різних видів (освітні коледжі, дослідницькі університети, політехнічні інститути і так далі) в підприємницькі університети (підприємницькі ВНЗ). Університети та інші продукуючі знання установи (виробники знань) можуть розглядатися як генератори майбутнього економічного зростання – навіть більшою мірою, чим індивіди. Академічне підприємництво – це, з одного боку, розширення освітньої і науково-дослідної діяльності, а з іншого – інтернаціоналізація трансферу технологій, сфери, що раніше традиційно належала бізнесу. Третя місія університету

(поряд із навчальною діяльністю і науковими дослідженнями) – це внесок у економічний і соціальний розвиток через трансфер технологій, а також – інкубація інновацій. Від ефективності розповсюдження нових знань і трансферу новітніх технологій прямо залежить економічний розвиток країн, стан їхнього промислового потенціалу, конкурентна спроможність на світових ринках. Тому надважливим завданням підприємницьких дослідницьких університетів є ефективний трансфер технологій. Саме таким чином виглядає модель еволюції можливостей трансферу технологій університету (за Г.Іцковцем): Дослідницька група (квазіфірма) → Посередницький офіс → Офіс трансферу технологій → "Інкубатор" → Нова фірма (спіноф) → Виробництво (бізнес).

Досліджено та узагальнено системи управління інноваційною діяльністю підприємницько-орієнтованих університетів і ВНЗ, що виконувалося на основі аналізу особливостей управління інноваційною діяльністю – інноваційної політики та інноваційних відносин, вивчення сутності та видів інноваційної політики ВНЗ як освітньої корпорації, свого роду підприємства (організації) з виробництва інтелектуальної продукції. Виявлено, що інноваційна політика підприємницького ВНЗ повинна враховувати специфічні особливості діяльності навчального закладу, орієнтованого на академічне підприємництво. Складові інноваційної політики підприємницького ВНЗ наведено на рис. 7. Дослідження ВНЗ як суб'єкту і об'єкту інноваційних відносин показало, що у вищій освіті мають місце інноваційні відносини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, які реалізуються через

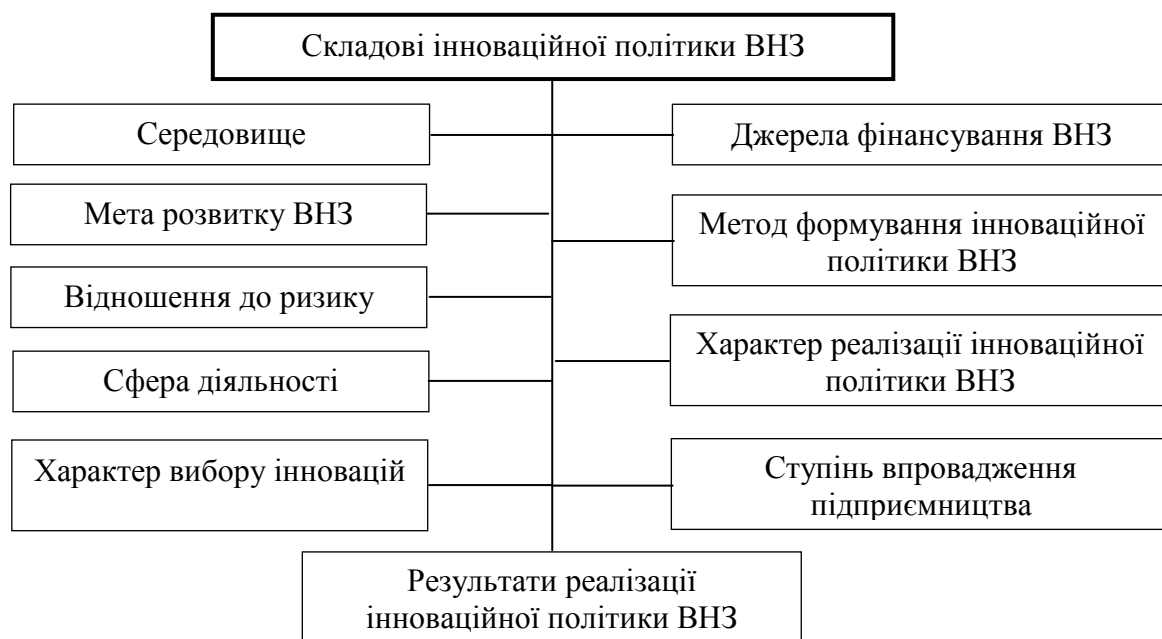

Рис. 7. Основні складові інноваційної політики ВНЗ (розроблено автором)

інтереси суб'єктів і об'єктів освіти (рис. 8). Аналіз інноваційних відносин й утворення інноваційної підприємницької культури у ВНЗ дозволив визначити важливу роль інтегрованої підприємницької культури університету, що поєднує і корпоративну (організаційну) культуру ВНЗ, і культуру підприємницької діяльності як окремих лідерів – керівних осіб, так і співробітників і студентів навчального

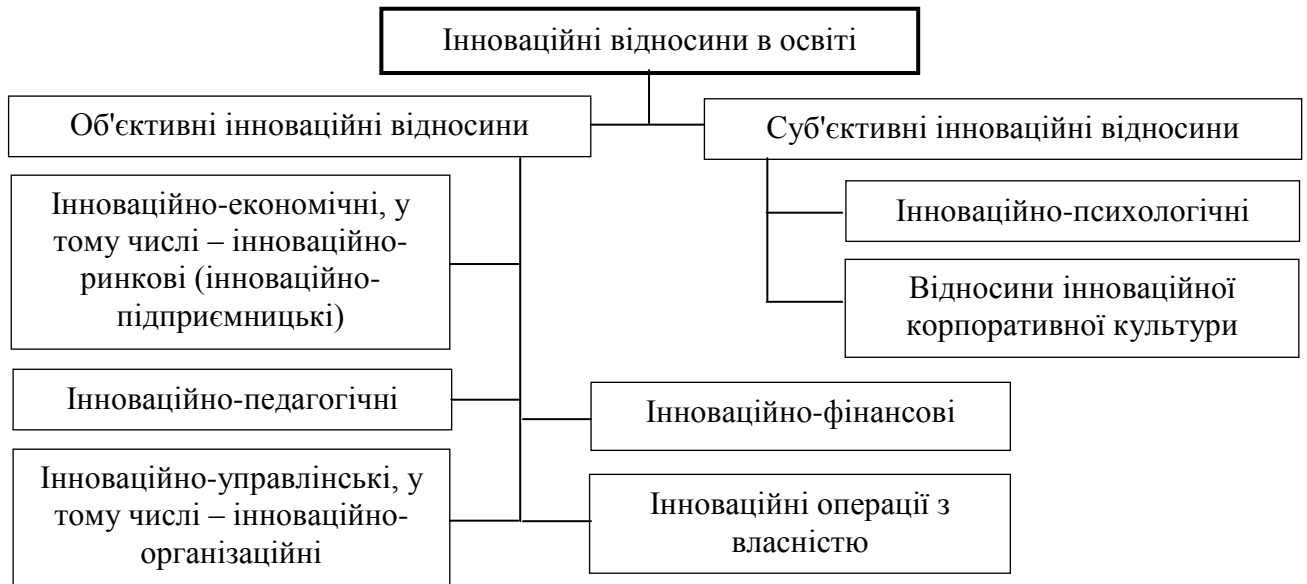

Рис. 8. Види інноваційних відносин в освіті (розроблено автором)

закладу.

У розділі п'ятому "**Шляхи подальшого інноваційного розвитку сфери вищої освіти**" досліджено та узагальнено місце і роль прибуткової та неприбуткової (або безприбуткової) вищої освіти в сучасному суспільстві.

Виявлено, що наявність інноваційної прибуткової і неприбуткової (безприбуткової) у сфері вищої освіти в економічно розвинених країнах світу позитивно впливає на: урізноманітнення форм і методів університетського навчання; диверсифікацію джерел фінансування за рахунок широкого залучення приватного капіталу до сфери вищої освіти. Це сприяє прискоренню інноваційного реформування вищої освіти та укріпленню ВНЗ.

Вивчення напрямів і шляхів удосконалення інноваційної діяльності ВНЗ у системі вищої освіти України в контексті світового досвіду дозволило окреслити можливості та розробити підходи щодо подальшого розвитку та удосконалення університетського (академічного) підприємництва і підприємницьких ВНЗ у сучасних ринкових умовах в нашій країні. Так, запропоновано концепцію гнучкої організації діяльності інноваційного підприємницького університету, архітектури і концепції різноманітних моделей сучасних інноваційних підприємницьких університетів, в основу розробки яких покладено універсальний модульний принцип побудови моделі ВНЗ, що дозволяє проектувати навчальні, дослідницькі (науково-дослідницькі) та інші підприємницькі заклади і установи будь-якого типу. Також розроблено:

- оригінальну модель показників підприємницької діяльності ВНЗ, яка ілюструє та дозволяє планувати та обчислювати основні кількісні і аналізувати якісні показники діяльності підприємницько-налаштованого дослідницького ВНЗ;
- модифіковану модель інфраструктури розвитку і підтримки інноваційних проектів у дослідницькому підприємницько-орієнтованому ВНЗ, яка дозволяє використовувати її в інноваційній підприємницькій діяльності ВНЗ;
- модель структури формалізованих показників народногосподарського ефекту

за поточний (річний) період від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки (рис. 9), а також подібну модель структури довготермінового (за

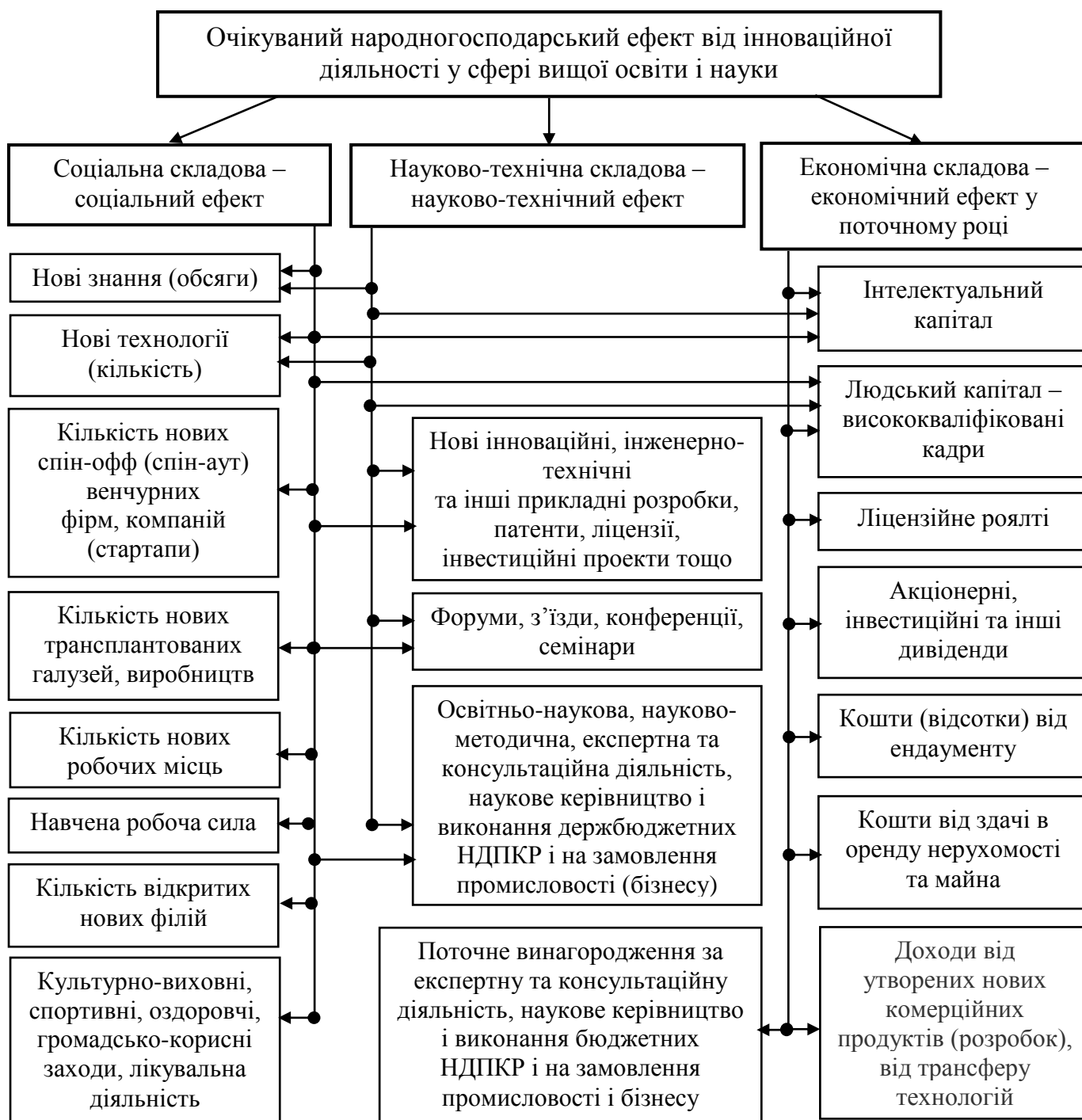

Рис. 9. Структура очікуваного народногосподарського ефекту від інноваційної діяльності у сфері вищої освіти і науки (розроблено автором)

декілька років) народногосподарського ефекту. Ці моделі дозволяють планувати, обчислювати та оцінювати показники соціального, науково-технічного та економічного ефекту від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Для оцінити ефективності освіти і вигоди, яку можна отримати від одержаної освіти (оцінки життєвої вигоди від інвестицій в освіту) можна використовувати такі

два основні методи: повний дисконтований чи складний метод, заснований на концепції чистої приведеної вартості (NPV), та метод Якоба Мінцера, що використовує рівняння визначення заробітку [379]. Історично склалося так, що складний метод був використаний на ранніх стадіях розвитку напряму економіки освіти на початку шістдесятих років ХХ століття, після чого у сімдесятих роках почав використовуватися метод Мінцера.

Підхід приведеної вартості NPV полягає в тому, що розраховується внутрішня норма прибутковості на основі профілів (профайлів) віку і заробітків індивідуальної (окремо визначеної) людини, які змінюються з часом (t) (див. рівняння 1):

$$\sum_{t=1}^M \frac{(W_u - W_s)_t}{(1+r)^t} = \sum_{t=1}^{N_u} (W_s + C_u)(1+r)^t, \quad (1)$$

де r – це ставка дисконтування (дисконтна облікова ставка), яка прирівнює вигоди від додаткової освіти (вимірювані різницею в заробітках), до суми альтернативних витрат (тобто, упущений заробіток студента в той час, коли він навчався W_s), а також прямі витрати на навчання в певний момент часу C_u . Таким чином, $(W_u - W_s)_t$ показує різницю в доходах між двома рівнями освіти. Символи u і s позначають відповідно університетський (u) і шкільний (s) рівні освіти, M – трудовий стаж (37 років для жінок, 42 – для чоловіків), N_u – термін навчання у ВНЗ.

Метод Мінцера передбачає застосування рівняння регресії (2) до статистичних даних:

$$\ln W_i = \alpha + \beta_p D_p + \beta_s D_s + \beta_u D_u + \gamma_1 EXP_i + \gamma_2 EXP_i^2 + \varepsilon_i \quad (2)$$

або

$$\ln W_i = \alpha + \beta_p EDU_p + \beta_s EDU_s + \beta_u EDU_u + \gamma_1 EXP_i + \gamma_2 EXP_i^2 + \delta_1 TEN_i + \delta_2 TEN_i^2 + \varepsilon_i, \quad (2')$$

де EXP позначає роки трудового досвіду роботи на ринку, який визначається як "вік людини мінус вік, коли він почав навчання в школі". EDU – це фіктивна змінна (0–1), відповідна індексам рівня освіти: "початкова (p) – primary school is Years 1-6; середня (s) – secondary school is Years 7-12; університетська (u) – university: undergraduate is 3-4 or 5 years (normally), graduate (Master Programs) is 1,5-2 or 3 years (normally); postgraduate (doctoral) is 2-3 or 4 years (normally); post-university or post-doctoral – без обмеження часу протягом життя", а TEN – специфічний трудовий стаж.

Рівень прибутковості вищої освіти для конкретної людини може бути розрахований за даною формулою (3):

$$r_u = \frac{\beta_u - \beta_s}{S_u - S_s}, \quad (3)$$

де β_i ($i = p \vee s \vee u$) – рівень економічної ефекту (віддачі) від здобутої освіти і професійної кваліфікації.

Далі, використовуючи надане у доповіді Європейської комісії "Дослідження та продуктивність інноваційної діяльності в державах-членах ЄС та асоційованих країн" визначення "внеску у торговому балансі" як різниці між балансом торговельної галузі, що спостерігається, і теоретичним торговим балансом, розглянемо таку формулу для математичної оцінки узагальненого економічного

внеску торговельного балансу від промислового впровадження інноваційних високих технологій (High-Tech) і технологій середнього рівня (Medium-Tech). Під загальним поняттям торговельного балансу розуміється різниця між рівнем експорту і рівнем імпорту в конкретній галузі/секторі промисловості. Внесок у торговельний баланс визначається за формулою (4):

$$\left[(X_i - M_i) - (X - M) \frac{(X_i + M_i)}{(X + M)} \right] / (X + M) * 100, \quad (4)$$

де $(X_i - M_i)$ – спостережуваний (поточний) торговий баланс промисловості i -ї галузі,
 $(X - M) \frac{(X_i + M_i)}{(X + M)}$ – теоретичний торговий баланс.

Якщо немає порівняльних переваг чи недоліків для будь-якої з галузей промисловості "i", то загальний обсяг балансу торгівлі країни (профіцит або дефіцит) повинен бути розподілений у різних галузях промисловості в залежності від їх частки в загальному обсязі торгівлі. Позитивне значення для промисловості показують структурні надлишки, а негативне значення – структурний дефіцит.

ВИСНОВКИ

В результаті виконаних досліджень можна зробити такі висновки:

1. В умовах становлення суспільства знань саме підприємницька активність всіх суб'єктів системи вищої освіти сприяє підвищенню ефективності і економічної стійкості вищих навчальних закладів, стає основою інноваційного розвитку як освіти, так і національної економіки в цілому. Академічна або університетська підприємницька діяльність у сфері освіти і науки на основі оптимального поєднання механізмів державного регулювання та активного підприємництва, що здійснюється на засадах капіталізації та комерціалізації знань, слугує головним чинником інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Організаційно-методологічними засадами інноваційного розвитку сфери вищої освіти є: державна політика в сфері інноваційного розвитку галузей національної економіки, державні, регіональні та місцеві законодавчі акти та регуляторні нормативні документи щодо необхідності реформування системи вищої освіти і розвитку підприємництва (як складової усіх чотирьох секторів економіки країни); розвиток і впровадження інноваційних моделей підприємництва, у тому числі – університетського (академічного) підприємництва й надання прав ВНЗ і НДІ комерціалізувати результати НДДКР, що виконувалися за рахунок бюджетного фінансування; фінансове і податкове стимулювання розвитку університетського (академічного) підприємництва; визначення напрямів розвитку університетів і їхніх завдань у соціально-економічному розвитку країн, регіонів і місцевих громад; організаційно-методологічні рішення власників і колективів ВНЗ щодо участі в академічній підприємницькій діяльності; вплив суспільних чинників. Поєднання діяльності ВНЗ і наукових установ НАН України, галузевих НДІ та наукових лабораторій на основі об'єднання у навчально-науково-виробничі комплекси (технопарки) з утворенням науково-виробничих технополісів.

Концептуальними засадами інноваційного розвитку сфери вищої освіти є:

концепція Г.Іцковица інноваційного розвитку суспільства за моделлю "потрійної спіралі", яка успішно використовуються як у багатьох розвинених державах світу (США, Великобританія, Канада, Австралія, Японія, ФРН, Швеція та багатьох інших країнах ЄС), так і в державах, що швидко розвиваються (КНР, Росія, Бразилія, деяких інших країнах Південної Америки тощо); концепція Б.Кларка щодо трансформаційного перетворення звичайних університетів у інноваційні ВНЗ, орієнтовані на внутрішньо-університетську підприємницьку діяльність ("підприємницькі університети"), дієвість якої підтверджено в системах вищої освіти багатьох країн різних континентів (Північна і Південна Америки, Західна Європа, Великобританія, Австралія, Японія, Африка); "Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року".

2. Основними напрямками інноваційного розвитку сфери вищої освіти є: утворення в українському суспільством "підприємницького менталітету" шляхом активної пропаганди підприємницької діяльності як механізму самореалізації людини та створення нових робочих місць, державна підтримка всіх видів підприємництва як головного чинника економічного зростання держави, посилення економічно-підприємницької просвіти, навчання основам економічних знань і підприємництва, професійного навчання, курсового навчання та тренінгів, навчання практичного підприємництва протягом життя; широке запровадження за державної підтримки інноваційного "академічного або університетського підприємництва", інтелектуального підприємництва, утворення законодавчих і нормативних актів із стимулювання винахідництва, розробки НДПКР, впровадження та комерціалізації результатів науково-технічної діяльності; надання широкої (повної) автономії університетам усіх типів і форм власності; посилення ролі "науки" дослідницьких університетів; інтеграція університетської науки з академічною та галузевою наукою – наприклад, на умовах об'єднання або злиття ВНЗ з академічними та галузевими НДІ, лабораторіями тощо з метою утворення навчально-наукових об'єднань, наукових парків і технопарків з перспективою подальшої співпраці з промисловістю (бізнесом) і створенням технополісів і навчально-науково-промислових утворень (об'єднань, науко-градів, регіональних інноваційних навчально-науково-промислових комплексів). Утворення та розвиток інкубаторів, спін-оф і стартап компаній із залученням венчурного капіталу; посилення ролі держави у підтримці тріади суспільства "Університет – Бізнес – Влада", де ядром інноваційної діяльності виступає університет, а кожна з трьох інституцій, окрім своїх традиційних функцій, частково починає виконувати функції інших. Утворення незалежних інституцій із ліцензування та акредитації діяльності ВНЗ. Утворення нових форм бюджетного фінансування вищої освіти і наукових досліджень, надання грантів і державних замовлень виключно на конкурсній основі з залученням представників громадськості та мас медіа.

3. Передумовами інноваційних змін у сфері вищої освіти є: дієве університетське підприємництво, як головний фактор інноваційних перетворень в освітньо-науковій діяльності суспільства, а також – суспільний підприємницький менталітет і загальнодержавне визнання ролі ВНЗ у економічному, науково-технічному і соціальному розвитку країн; сприятливе законодавство щодо

підтримки академічного підприємництва і комерціалізації результатів НДДКР; налаштованість (орієнтованість) і готовність колективів дослідницьких й інших типів ВНЗ до академічного підприємництва; наявність у керівників і співробітників ВНЗ підприємницького бачення, необхідних підприємницьких рис характеру, знань, умінь і навичок у сфері підприємницької діяльності; існування ринків попиту і пропозицій у сфері академічної (освітньої, наукової та інженерно-технічної) діяльності; наявність в університеті необхідних трансформаційних умов (за Б.Кларком), інноваційної політики та інноваційних відносин, а також корпоративної підприємницької культури; співпраця ВНЗ із промисловістю і бізнесом за дієвої підтримки урядів; економічна ефективність університетського (академічного) підприємництва; наявність диверсифікованих джерел фінансових надходжень до бюджету ВНЗ; інститут ендаументу; комерціалізація результатів НДДКР, трансфер нових і впровадження новітніх технологій, створення спін-оф і стартап компаній (малих підприємств) за безпосередньої участі співробітників, студентів і випускників ВНЗ.

4. Головним завданням інноваційного розвитку сфери вищої освіти слід вважати створення суспільства знань з інноваційно-орієнтованим типом економіки держави в результаті безпосереднього цілеспрямованого державно-скерованого управління інноваційною організаційно-економічною, науково-освітньою та інженерно-технологічною діяльністю в гуманітарній сфері ЄНГК країни. Головними завданнями інноваційного академічного (університетського) підприємництва є: продукування і капіталізація нових знань; якісне виконання НДДКР із подальшою ефективною комерціалізацією отриманих результатів; широке розповсюдження (трансфер) нових знань, результатів НДДКР і прогресивних технологій; розвиток інноваційної діяльності ВНЗ; розробка, реалізація концепцій і впровадження методів, технологій і прийомів інноваційного економічного і соціального розвитку місцевих громад, регіонів, країни; внесок у національне економічне зростання, національний ВВП і конкурентоспроможність економік країн; розвинення і розповсюдження нового типу підприємницької діяльності в інтелектуальній сфері – академічного підприємництва у ВНЗ; сприяння ефективному навчанню підприємців і розвитку підприємницької освіти; сприяння фінансовій самодостатності і незалежності ВНЗ, підвищенню рівня матеріального забезпечення професорсько-викладацького складу та інших співробітників ВНЗ.

5. Шляхами подальшого інноваційного розвитку сфери вищої освіти та інноваційного університетського (академічного) підприємництва доцільно вважати: впровадження інституту інноваційного університетського (академічного) підприємництва; розвиток сектору орієнтованих на академічне підприємство прибуткових і неприбуткових (безприбуткових) ВНЗ за участю приватного капіталу; розвиток інституту ендаументу для фінансової підтримки орієнтованих на підприємство провідних дослідницьких ВНЗ; надання на законодавчому рівні повної автономії ВНЗ для самостійного вибору стратегій розвитку, напрямів статутної діяльності та досягнення фінансової незалежності; впровадження інституту державного (бюджетного) і приватного (незалежного) проектного фінансування у сфері вищої освіти, організація державної підтримки співпраці ВНЗ і промисловості.

6. Поняття "університетське підприємництво" ("академічний капіталізм") представляє собою діяльність у сфері освіти і науки на основі оптимального поєднання механізмів державного регулювання та активного підприємництва, що здійснюється на засадах капіталізації та комерціалізації знань і розширює можливості здійснення підприємницької діяльності різними суб'єктами академічної спільноти (заклад, факультет, підрозділ, викладач).

7. Для економічно розвинених країн світу, у першу чергу – США, характерна послідовна державна підтримка університетського (академічного) підприємництва. Більшість з них ще з початку 80-років минулого століття проводять політику, спрямовану на інтенсифікацію трансферу технологій та розвиток малого технологічного бізнесу. Про це свідчить дієвість законів цих країн стосовно мотивації і підтримки інноваційного підприємництва у ВНЗ і науково-дослідних установах при виконанні НДДКР і трансферу технологій на комерційній основі.

8. Зарубіжний досвід університетського підприємництва свідчить, що залучені до академічного (університетського) підприємництва ВНЗ економічно-розвинутих держав виконують у своїх країнах важливі соціально-економічні функції із: пошуку, утворення й розповсюдження нових знань (виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень); розповсюдження новітніх технологій для промисловості (бізнесу) та соціальних потреб; підготовки висококваліфікованих кадрів і збільшення людського капіталу та інтелекту нації; збереження академічної ідентичності ВНЗ і національної культурної спадщини; навчання підприємництва і підготовки підприємницьких кадрів для народного господарства; розвитку підприємництва як фактору місцевого, регіонального і національного економічного зростання, вирішення проблем самореалізації громадян та їхнього працевлаштування, протистояння фінансовим кризам; утворення соціальних мереж; збереження навколишнього середовища. Безумовно доведеним фактом є вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання регіонів і країн в цілому. В цьому аспекті підприємницькі університети виконують важливу місію з підготовки підприємців і утворення підприємницького менталітету в сучасному суспільстві;

9. Для подальшого інноваційного реформування сфери вищої освіти та прискорення соціально-економічного розвитку України корисним має бути використання позитивного досвіду США з підтримки університетського підприємництва, ефективною комерціалізації результатів НДДКР, трансферу технологій, розширення й підвищення ефективності діяльності інноваційних підприємницьких ВНЗ. Українські ВНЗ можуть отримувати додаткові фінансові надходження за рахунок ефективного використання веб-технологій, дистанційного навчання і організації різноманітних форм дистанційної освіти.

Важливою для подальшого інноваційного розвитку є така державна політика, що на законодавчому рівні закріплює та підтримує матеріальну зацікавленість усіх причетних до наукових розробок і впровадження результатів НДДКР, широкої комерціалізації результатів НДР, проектно-конструкторських розробок, прискорення трансферу технологій у власному виробництві та з метою їх широкого імпорту. Для підвищення ефективності комерціалізації результатів НДДКР в Україні

необхідною є державна законодавча підтримка патентно-ліцензійної діяльності та трансферу технологій вітчизняних ВНЗ і науково-дослідницьких інститутів (установ), утворення спеціалізованих загальноукраїнських і галузевих організацій із трансферу технологій, посилення мотивації науково-педагогічного персоналу до розробки інноваційних технологій, здійснення винаходів, патентування і ліцензування важливих для народного господарства результатів НДДКР.

10. Потужним каталізатором забезпечення інноваційного розвитку системи вищої освіти є імплементація концепції "потрійної спіралі", що передбачає розвиток відносин між державою, бізнесом і університетами та її творчого застосування в умовах українських реалій. Вкрай важливим для національної економіки є розширення функцій основних суб'єктів тріади, при цьому доцільно зберегти та необхідно посилити роль Національної Академії наук, інших академічних установ в економічному, соціальному та інноваційному розвитку нашої країни.

11. Розроблені архітектури і концепції різноманітних моделей сучасних інноваційних підприємницьких університетів призначені для проектування навчальних, дослідницьких (науково-дослідницьких) та інших підприємницько-налаштованих закладів і установ будь-якого типу. Модель показників підприємницької діяльності ВНЗ ілюструє та дозволяє обчислити основні кількісні, а також проаналізувати якісні показники діяльності підприємницько-налаштованого дослідницького ВНЗ. Модифікована модель інфраструктури розвитку і підтримки інноваційних проектів у дослідницькому підприємницько-орієнтованому ВНЗ призначена для використання в інноваційній підприємницькій діяльності ВНЗ. Моделі структур формалізованих показників очікуваного нового (поточного щорічного) народногосподарського ефекту та довготермінового (за декілька років) народногосподарського ефекту від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки призначені для планування, обчислення та оцінки показників соціального, науково-технічного та економічного ефекту.

12. Для системного виявлення, аналізу та формування комплексу науково-теоретичних засад, методології та організації інноваційної діяльності в сфері вищої освіти і науки доцільно створити новий науковий напрям науки – інноватику вищої освіти (інноватику вищої школи). Для подальших розвідок пропонуються: детальне вивчення особливостей концепції "потрійної спіралі" з метою використання в національних умовах; аналіз ефективності інноваційного розвитку сфери вищої освіти; шляхи впровадження університетського (академічного) підприємництва в Україні. Також доцільним вбачається пошук і реалізація ефективних управлінсько-організаційних заходів та економічних механізмів підвищення матеріальної зацікавленості науковців, освітян та інженерів-конструкторів у розробці й швидкому впровадженні нових технологій, захист авторських прав і забезпечення отримання винахідниками та розробниками інноваційної продукції (послуг) роялті та дивідендів, що їм законно належать.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії (одноосібні, загальний обсяг – 82,53 ум. друк. арк.):

1. Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та

підприємницької освіти в системі національної освіти України : [монографія] / О.О.Романовський – Вінниця: Нова книга, 2010. – 416 с.

2. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу : [монографія] / О.О. Романовський – Вінниця: Нова книга, 2012. – 503 с.
3. Романовський О.О. Інноваційна діяльність дослідницьких підприємницьких університетів США : [монографія] / О.О. Романовський – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 135 с.

Статті у наукових фахових виданнях України, у тому числі – зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах даних, та електронних виданнях:

4. Романовський О.О. Теорія і практика підприємницької освіти США / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2004. – №1. – С. 98-107.
5. Романовський О.О. Проблеми впровадження підприємницької освіти / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2004. – №2. – С. 89-98.
6. Романовський О.О. Моральність, підприємництво та ініціатива громадян – основа "соціальної ринкової економіки" Німеччини: досвід для України / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2007. – №4. – С. 95-101.
7. Романовський О.О. Принципи і фундаментальні основи концепції "соціальної ринкової економіки" Німеччини: історичний досвід для України / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2008. – №1. – С. 126-132.
8. Романовський О.О. Ринкові механізми запобігання корупції в системі вищої освіти США / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2008. – №4. – С. 106-113.
9. Романовський О.О. ВНЗ в умовах глобалізації економіки: приклад США / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2009. – № 1. – С. 127-134.
10. Романовський О.О. Інновації в системі освіти / О.О.Романовський, Ель Махді Мохамед // Економіка і управління. – 2009. – №2. – С. 11-19.
11. Романовський О.О. Підприємницька діяльність вищих навчальних закладів США / О.О.Романовський // Наук. часоп. НПУ ім. М.П.Драгоманова. Сер. №18. Економіка і право: зб. наук. праць. Вип. 7. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – С. 79-86.
12. Романовський О.О. Маркетинг і менеджмент у підприємницькій діяльності ВНЗ / О.О.Романовський // Європейський вектор економічного розвитку. Зб. наук. праць. Вип. 1 (6), 2009. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2009. – С. 153-161.
13. Романовський О.О. Ринкові важелі у боротьбі з корупцією та зловживаннями в системі вищої освіти / О.О.Романовський // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. праць. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 2. – С. 64-68.
14. Романовський О.О. Ринок освітніх послуг проти корупції та зловживань у системі вищої освіти (на прикладі США і Німеччини) / О.О.Романовський // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 151-160.
15. Романовський О.О. Вдосконалення фінансування вищих навчальних закладів України у світлі досвіду між народної освіти / О.О.Романовський // Економіка і

- управління. – 2009. – №3. – С. 128-136.
16. Романовський О.О. Незалежний (приватний) сектор вищої освіти США: прибуткові та безприбуткові навчальні заклади / О.О.Романовський // Європейський вектор економічного розвитку. Зб. наук. праць. Вип. 2 (7), 2009. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2009. – С. 15-30.
  17. Романовський О.О. Прибуткові і неприбуткові ВНЗ приватного сектору вищої освіти США / О.О.Верхогляд, О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2009. – №4. – С. 122-131.
  18. Романовський О.О. Реформи вищої школи: злиття та поглинання ВНЗ / О.О.Романовський // Наук. часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Сер. №18. Економіка і право: зб. наук. праць. Вип. 8. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – С. 30-39.
  19. Романовський О.О. Ринкові важелі в боротьбі з корупцією та зловживаннями в системі вищої освіти / О.О.Романовський // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. праць. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 1. – С. 39-43.
  20. Романовський О.О. Інноваційна політика і підприємництво у ВНЗ / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2010. – №1. С. 123-131.
  21. Романовський О.О. Підприємницька діяльність ВНЗ: шляхи виживання / О.О.Романовський // Європейський вектор економічного розвитку. Зб. наук. праць. Вип. 1 (8), 2010. Дніпропетровськ, ДУЕП, 2010. – С. 182-190.
  22. Romanovskyi O.O. Online education in the US as a source of additional revenue for universities / O.O. Romanovskyi, Y.Y.Romanovska, O.O.Verkhohlyad // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. Зб. наук. праць. – 2010. – № 1 (3). – Том 1. Дніпропетровськ, ДУЕП, 2010. – С. 289-298.
  23. Романовський О.О. Дистанційна освіта США як джерело додаткового фінансування університетів і коледжів / О.О.Верхогляд, О.О.Романовський, Ю.Ю. Романовська // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. К.: РВПС України НАН України, 2009. – С. 237-247.
  24. Романовський О.О. Інноваційні відносини і культура підприємництва у ВНЗ / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2010. – №2. – С. 5- 12.
  25. Романовський О.О. Удосконалення фінансування вищої освіти та підприємницька діяльність вищих навчальних закладів / О.О.Романовський // Наук. вісн. Нац. ун-ту ДПС України. Щокварт. наук. журнал. – Ірпінь: 2010. – № 1 (48). – С. 64-72.
  26. Романовський О.О. Освітній менеджмент і лідерство: досвід провідних ВНЗ США / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2010. – №3. – С. 115- 123.
  27. Романовський О.О. Характерні риси підприємництва у вищих навчальних закладах / О.О.Романовський // Наук. часоп. НПУ ім. М.П.Драгоманова. Сер. № 18. Економіка і право: зб. наук. праць. Вип. 9. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – С. 41-51.
  28. Романовський О.О. Досвід об'єднання (злиття) зарубіжних університетів і коледжів / О.О.Романовський // Європейський вектор економічного розвитку. Зб. наук. праць. Вип. 2 (9), 2010. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2010. – С. 171-183.
  29. Романовський О.О. Корпоративна підприємницька культура ВНЗ / О.О.Романов-

- ський // Наук. часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Сер. № 18. Економіка і право: зб. наук. праць. Вип. 10. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – С. 35-45.
30. Романовський О.О. Проблеми реформування вищої освіти України: зарубіжний досвід / О.О.Романовський // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. праць. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – Ч. 2. – 217-230.
31. Романовський О.О. Особливості підприємництва у вищих навчальних закладах / О.О.Романовський // Продовольчий комплекс України в системі макроекономічного регулювання: Матер. II наук. читань пам'яті акад. П.П.Борщевського, Київ, 9 липня 2010 р. / за ред. д.е.н., проф. Л.В.Дейнеко – К.: РВПС НАН України, 2010. – С. 75-86.
32. Романовський О.О. Характерні особливості підприємницьких ВНЗ світу / О.О.Романовський // Економіка та держава. – 2011. – № 2. – С. 4-10.
33. Романовський О.О. Сучасні проблеми соціального підприємництва / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2010. – №4. – С. 35-43.
34. Романовський О.О. Підприємницький шлях до незалежності вищих навчальних закладів / О.О.Романовський // Актуальні Проблеми Економіки. НАУ. – 2011. – № 3 (117). – С. 153-167.
35. Романовський О.О. Особливості і складові підприємницького університету / О.О.Романовський // Актуальні Проблеми Економіки. НАУ. – 2011. – № 4 (118). – С. 160-176.
36. Романовський О.О. Особливості підприємницьких університетів США / О.О.Романовський // Економіка та держава. – Березень 2011. – № 3. – С. – 15-21.
37. Романовський О.О. Базова концепція підприємницького університету / О.О.Романовський // Європейський вектор економічного розвитку / Зб. наук. праць. Вип. 1 (10), 2011. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2011. – С. 182-195.
38. Романовський О.О. Модульна структура і концепції сучасного інноваційного підприємницького ВНЗ / О.О.Романовський // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 123-131.
39. Романовський О.О. Економічна доцільність існування інноваційних підприємницьких університетів / О.О.Романовський // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 4-8.
40. Романовський О.О. Архітектура та концепції моделі сучасного інноваційного підприємницького університету / О.О.Романовський // Наук. вісн. Чернівець. нац. ун-ту. Зб. наук. праць. Вип. 579-580. Економіка. Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 55-61.
41. Романовський О.О. Доцільність застосування моделі потрійної спіралі Г.Іцковіца в сучасному суспільстві / О.О.Романовський // Економіка та держава. – 2011. – № 11. – С. 7-11.
42. Романовський О.О. Підприємницькі університети як інноватори в економічному механізмі функціонування вищої освіти / О.О.Романовський // Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України // Вісн. КНУТД. – К.: КНУДТ, тематичн. вип. 2011, № 5 (61). – С. 383-389.
43. Романовський О.О. Модульна структура і концепції інноваційного підприємницького університету / О.О.Романовський // Актуальні Проблеми Економіки.

НАУ. – 2011. – № 12 (126). – С. 25-42.

44. Романовський О.О. Роль моделі "потрійної спіралі Г.Іцковіца" і підприємницьких ВНЗ у розвитку інновацій / О.О.Романовський // Актуальні Проблеми Економіки. НАУ. – 2012. – № 1 (127). – С. 32-43.
45. Романовський О.О. Дослідницькі підприємницькі ВНЗ у сучасному суспільстві / О.О.Романовський // Економіка та держава. – 2012. – № 1. – С. 4-12.
46. Романовський О.О. Роль вищих навчальних закладів у розробці і впровадженні інноваційних технологій (на прикладі США) / О.О.Романовський // Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти" 4-5 жовтня 2012 р. // Вісн. КНУТД. – К.: КНУДТ, темат. вип. 2012, № 4 (66). – С. 90-99.
47. Романовський О.О. Дослідницькі підприємницькі ВНЗ США як прискорювачі економічного розвитку країни / О.О.Романовський // Електр. наук. фах. вид. "Ефективна економіка" 2012, № 11. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1591>.
48. Романовський О.О. Базові поняття та визначення підприємницького ВНЗ / О.О.Романовський // Електр. наук. фах. вид. "Ефективна економіка" 2012, № 11. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1628>.
49. Романовський О.О. Вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання (зарубіжний досвід) / О.О.Романовський // Електр. наук. фах. вид. "Ефективна економіка" 2013, № 1. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1707>.
50. Романовський О.О. Визначення сутності "академічного капіталізму", "університетського (академічного) підприємництва" та інновацій економічно-ринкового типу в системі вищої освіти як економічних категорій / О.О.Романовський // Електр. наук. фах. вид. "Ефективна економіка" 2013, № 10. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2376>.
51. Romanovskii A.A. Economic and managerial innovations in the system of higher education / A.A. Romanovskii, Yu.Yu. Romanovska // Економіка і управління. – 2013. – №3. – С. 14-31.
52. Романовський О.О. Підтримка державою і приватним капіталом вищої освіти та інноваційної діяльності ВНЗ (на прикладі США) / О.О.Романовський // Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти // Вісник КНУТД. – К.: КНУДТ, тематичн. вип. 2013, № 5. – С. 299-314.

Публікації у зарубіжних виданнях:

53. Романовский А.А. Перспективы развития предпринимательских вузов в условиях глобализации / А.А.Романовский // Матер. II Межд. научн конгресса: «ГЛОБАЛИСТИКА – 2011: пути к стратегической стабильности и проблема глобального управления». Москва, Россия, 18-22 мая 2011 г., в 2-х томах. Том 1 / МГУ им. М.В.Ломоносова, факультет глобальных процессов. – М.: 2011. – С. 31-39.
54. Romanovskiy A. Selection and training of entrepreneurs in Ukraine: psychological and methodological approach / A.Romanovskiy // Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета. Научный журнал. 5 выпуск: вопросы психо-

- логії. Личность, образование, общество. – Усть-Каменогорск, 2012. – С. 3-14.
55. Romanovskii A.A., Romanovskaya Yu.Yu., Verkhohlyad O.A. Modern online education as a promising additional source of income for universities / A.A.Romanovskii, Yu.Yu. Romanovskaya, O.A.Verkhohlyad // Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета. Научный журнал. Вып. 6. Вопросы экологии, математики и информационных технологий. – Усть-Каменогорск, 2012. – С. 146-154.
56. Романовский А.А. Типы предпринимателей, их характерные особенности и обучение /А.А.Романовский, Ю.Ю.Романовская // Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета. Научный журнал. 5 выпуск: вопросы психологии. Личность, образование, общество. – Усть-Каменогорск, 2012. – С. 97-106.
57. Romanovskii Alexander. The development of entrepreneurial universities in Ukraine / A.Romanovskii, Y.Romanovskaya // The Kazakh-American Free University Academic Journal. – USA, Oregon, 2012. – P. 7-19.
58. Romanovskii Alexander. Types and features of the innovations in the system of higher education / A.Romanovskii // The Kazakh-American Free University Academic Journal. – USA, Oregon, 2012. – P. 43-57.
59. Romanovskyi Oleksandr. Future managers: language competence forming and moral ethics qualities bringing-up / O.Romanovskyi, Y.Romanovska, O.Romanovska, K.Horpynchuk // Economics and Culture. 2012. – Vol. 5. – Riga, 2012. – Pp. 183-194.
60. Романовский О.О. Предпринимательский вуз: концепции и определения /О.О.Романовский // Экономика и предпринимательство, 2013. – №1. – С. 366-375.
61. Романовский О.О. Влияние предпринимательских университетов на региональный экономический рост (зарубежный опыт) / О.О.Романовський // Экономика и предпринимательство, 2013. – №2. – С. 325-332.

Публікації апробаційного характеру:

62. Романовський О.О. Підприємницька діяльність ВНЗ / О.О.Романовський // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матер. зв.-наук. конф. викладачів університету за 2008 рік, 5-6 лютого 2009 року // Укл. Г.І.Волинка та ін. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2009. – С. 187-191.
63. Романовський О.О. Включене навчання, зарубіжне стажування та дистанційне навчання як фактори підвищення ефективності підготовки фахівців у галузі менеджменту і бізнесу / О.О.Романовський // Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір: матер. зв.-наук. конф. викладачів УАГІ ВМУУ за 2009 р, 5-6 лютого 2010 р. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – С. 39-44.
64. Romanovs'kii Oleksander. Innovative Entrepreneurial Higher Education Establishments / O.Romanovs'kii // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку (Economics: Current Affairs and Development Prospects): Зб. матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 18 березня 2011 р. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2011. – С. 7-12.
65. Романовський О.О. Інноваційні ВНЗ, орієнтовані на економіку знань / О.О.Романовський // "Проблеми та перспективи становлення економіки знань". Матер. ІІ міжн. на-ук.-практ. Конф., 16 березня 2011 р., Ялта / Кримський інститут бізнесу, Центр розвитку освіти, науки та інновацій, СІБУ. – Ялта, 2011. – С. 29-

- 32.
66. Романовський О.О. Розвиток підприємництва у ВНЗ / О.О.Романовський // IV Міжн. наук –практ. конф.: "Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України" 12-13 травня 2011 р., м. Кам'янець-Подільський / Вісник КПНУ ім. Івана Огієнка. Економічні науки. Вип. 4. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В.– 2011. – С. 87-91.
67. Романовський О.О. Проблеми розвитку підприємництва у вищих навчальних закладах України / О.О.Романовський // Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання. Зб. матер. V Міжн. наук.-практ. конф. 9-10 червня 2011 року м. Київ. – К.: МІБО КНЕУ, 2011. – С. 155-157.
68. Romanovs'kii Oleksander. The Module System Of Entrepreneurial University (Модульна система підприємницького університету – англ. мовою) / Oleksander Romanovs'kii // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку (Economics: Current Affairs and Development Prospects): Збірник матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 березня 2012 р. К.: Вид-во Європейського Ун-ту, 2012. – С. 8-20.
69. Романовський О.О. Сучасний університет у глобальному бізнес-середовищі / О.О.Романовський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 105 (част. II). 20 років кафедри міжнародного бізнесу. К.: ІМВ, 2012. – С. 110-116.
70. Романовський О.О. Концептуальні підходи до формування міждержавних інноваційно-освітніх мереж підприємницького типу / О.О.Романовський, Т.В.Мірзодаєва // Міжн. наук. вісник: зб. наук. статей за матеріалами XXIV Міжн. Наук.-практ. конф., Ужгород – Кошице – Мішкольц, 8-11 травня 2012 р. / Ред. кол. Ф.Г.Ващук (голова), Х.М.Олексик та ін. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – Вип. 5(24). – С. 325-333.

АНОТАЦІЯ

Романовський О.О. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Київський національний університет технологій та дизайну Міністерства освіти і науки України, Київ, 2014.

Досліджується сукупність теоретичних і практичних засад формування й організації інноваційної діяльності в сфері вищої освіти як чинника інноваційного соціально-економічного розвитку суспільства. Об'єктом дослідження є система організаційно-економічних та правових відносин в інноваційному розвитку сфери вищої освіти в процесі побудови інноваційно-орієнтованої економіки суспільства знань. Науково обґрунтовуються теоретичні, організаційно-методологічні та практичні засади університетського (академічного) підприємництва, розроблено нову цілісну наукову концепцію розвитку університетського підприємництва в інноваційному розвитку суспільства, виявлено історичні закономірності та передумови формування підприємництва у ВНЗ, доведено його фактичну користь для прискорення процесів інноваційного розвитку сфери вищої освіти та соціально-економічного зростання суспільства. Підприємницька діяльність ВНЗ, академічний

капіталізм і університетське підприємництво визначені як економічні категорії.

Ключові слова: інноваційний розвиток сфери вищої освіти; університетське підприємництво; академічний капіталізм; соціально-економічне зростання держави.

АННОТАЦИЯ

Романовский А.А. Теоретико-методологические основы инновационного развития сферы высшего образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – Экономика и управление национальным хозяйством. – Киевский национальный университет технологий и дизайна Министерства образования и науки Украины, Киев, 2014.

Исследуется совокупность теоретических и практических основ формирования и организации инновационной деятельности в сфере высшего образования как фактора инновационного социально-экономического развития общества. Объектом исследования является система организационно-экономических и правовых отношений в инновационном развитии сферы высшего образования в процессе построения инновационно-ориентированной экономики общества знаний. Научно обосновываются теоретические, организационно-методологические и практические основы университетского (академического) предпринимательства, разработана новая целостная научная концепция развития университетского предпринимательства в инновационном развитии общества, выявлены исторические закономерности и предпосылки формирования предпринимательства в вузах, доказана его фактическая польза для ускорения процессов инновационного развития сферы высшего образования и социально-экономического роста общества. Предпринимательская деятельность вузов, академический капитализм и университетское предпринимательство определены как экономические категории.

Ключевые слова: инновационное развитие сферы высшего образования; университетское предпринимательство; академический капитализм; социально-экономическое развитие государства.

ABSTRACT

Romanovskyi O.O. Theoretical and methodological foundations of innovative development of sphere of higher education. – Manuscript.

A thesis is submitting for a Doctoral Degree in Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Kiev National University of Technologies and Design, Ministry of Education and Science, Kiev, 2013.

The complex of theoretical, methodological and practical basis of foundations of innovative development of sphere of higher education and for the formation of university entrepreneurship in innovative socio-economic development of society is studied. The system of organizational, economic and legal relations in entrepreneurial activities of universities in the transformation of higher education in society is selected as the object of study. The theoretical, organizational, methodological and practical foundations of the university (academic) entrepreneurship are scientifically substantiated. A new scientific concept of holistic development of university entrepreneurship in innovative development

of society has developed. Historical patterns and prerequisites for the formation of entrepreneurship in universities are identified. The actual use of university (academic) entrepreneurship for speed up the processes of innovation, social and economic growth of society is provided.

The innovative entrepreneurship in the university system of higher education, academic capitalism and university entrepreneurship are defined as economic categories. Their irreversibility and consistent pattern, based on market-driven changes in the academic activities of the company are proved. The characteristic features of the university entrepreneurship associated with the capitalization and commercialization of intellectual products – new knowledge, technologies and methods of teaching and training of human resources are revealed. The new roles of universities in modern society are studied. Analysis of scientific thought, professional research, public attitudes towards universities and higher education systems as a whole gives the background to determine the important roles and missions of a modern university. In the knowledge based economy society universities are the engines of economic development: they are stimulate local economies, creating economic benefits for their community through the development of local procurement, investment in local real estate and the economy, the costs of students and teachers in the area. The role and impact of entrepreneurial university on an innovative society are investigated and analyzed. Socio-economic functions that perform entrepreneurial universities in their countries are selected. The impact of entrepreneurship, entrepreneurship education and entrepreneurial universities to national economic growth of regions and countries as a whole is defined and proven. The professor's H.Etzkowitz concept and principles of model "triple helix" innovation society development are carefully studied and proposed to use in Ukrainian society. The system of management of innovation in the entrepreneurial on the base of innovation policy and innovation relations is generalized.

Architecture and concepts of various innovative models of modern entrepreneurial universities, based on universal modular approach to constructing a university model, are developed and proposed for practical use. Original model to illustrate the main qualitative and quantitative indicators of entrepreneurial research university are constructed. Modified model of infrastructure development and support innovation (innovative product) into a research based entrepreneurial university are built.

Proposed by author the formal models of expected of the new (current year) and long-term (a few years) national economic effect of the results of the development of higher education and science allow to plan, calculate and assess indicators of social, scientific and economic impact of innovative activities. It is shown that for the future of innovation development it is important the state-directed policy, which by law affirms and supports material interest of all who are involved in the development and implementation of scientific research results, broad commercialization of research, design development, speeding up technology transfer in their own production and for their wider import.

Keywords: innovative development of higher education; university entrepreneurship; academic capitalism; technology transfer; start-up companies; innovation-driven economy; the knowledge society; socio-economic development of the state.